

C. ELINKEINOISTA

Rautu oli maatalouspitäjä. Teollisia elinkeinoja edustivat pienet myllyt ja muutamat sahalaitokset sekä aikanaan Sumpulan rautatehdas, jossa oli masuuni ja valimo sekä konepaja. Rauta valmistettiin oman pitäjän järvi- ja suomalmista. Vaikka lie pitäjän nimikin peräisin ”raudasta”?

Vuoden 1929 laskelman mukaan oli Raudun viljelmistä 29,8 prosenttia sellaisia, joissa oli peltoa 0,5–3,0 hehtaaria, 57,7 prosentissa 3–10 hehtaaria, 11 prosentissa 10–25 hehtaaria ja 1,5 prosentissa yli 25 hehtaaria. Raudussa oli 1938 kaikkiaan 198 kantataloa. Perinnön jakojen ja kauppojen johdosta ne olivat pirstoutuneet sadoiksi itsenäisiksi tiloiksi.

Maanviljelys ja karjanhoito tuotti viljaa, heinää, maitoa ja lihaa. Siankasvatus porsaskauppoineen muodosti huomattavan tulolähteen. Lähinnä kotitarpeiksi kasvatettiin myös lampaita ja kanoja. Hevoskasvatus ja hevoskilpaurheilu on myös muistettava. Metsä antoi runsaasti lisätuloja sekä talollisille että metsätyömiehille.

Etenkin Pietarin vaikutusaikoina tuotettiin myös joulukuusia, sieniä, marjoja, muurahaisenmunia ja puuhiiltä. Jossain määrin harrastettiin myös metsästystä.

Mainittuja aiheita käsitellään tämän pääotsikon alla seuraavissa luvuissa.

Aleksanteri Aava

Riistamailla

Riiskalainen maanviljelijä ja kirjailija Aleksanteri Aava - Aleksanteri Kuparinen (1883–1953) oli kalevalaisten esi-isensä puhdasverinen perillinen, hienotunteinen mietskelijä, luonnonpalvoja ja ihmisten ymmärtäjä. Seuraavat hänen kirjoittamansa säkeet tulkitsevat hyvin hänen elämäntunnettaan:

*Taistellen tapasin onnen,
kultakuplan pienen pirstan,
oksan orjantappurasta,
kasvista punakukasta.
Tuonkin hukkasi, hukutti,
niinkuin lapsi laittelunsa.
Sittenkin oli elänyt,
unelmoinut, uskaltanut!
Sepä tappiot tasoitti,
ylensi elämän arvon.*

Aleksanteri Aava

Hänen runoutensa sisältää enimmäkseen luonnon- ja erälyriikkaa sekä kotiseututunnetta kuvailevia aiheita ja mietelmiä, mutta ne ovat aitoudessaan kuin kukkia Kalevalan ja Kantelettaren runoahoilta.

Seuraavan muistelman Aleksanteri Aava kirjoitti vuonna 1950:

Siellä vanhan rajan lähistöllä Raudun ja Metsäpirtin kohdalla olen elänyt parhaimman osan elämäni ajasta, nuoruuden ja miehuuden monine vivahteineen ja vaihteineen, joita täydentävät omalaatuiset taustat metsistä, järviltä ja kyliltä. Nyt ne ajat ovat kaukana vuosikymmenien takana, mutta silloisen elämän valtimon syke oli niin voimakas, että muistojen kohdalla tuntuu senaikainen verenkierto näyttävän tänne saakka, ja usein palaa ajatus entiselämyksiin ja kertoo ne, hälventäen siten sitä kalpeutta mikä pyrkii lamailemaan: jokaisen elähtäneemmän syntymäseutunsa menettäneen siirtokarjalaisen mieltä. Siellä Palkealan palkeilla tuli kerran sepitetyksi:

*On rajalla maisemat meille armaat
ja kotimäkemme mäntyineen
ja metsäin keskellä kylät harmaat
ja pellot pienine tilkkuineen,
vaan kaksinkerroinpa kauniimmalta
se kaikki mieleemme kuvastaa
tuo kevätvalo kun taivahalta
taas rajan lastakin lohduttaa.*

Lieneekin näistä vuosikymmenten takaisista soinnutuksista pompannut tämän kirjoittelman aihe mieleeni. Silloin oli kevätkausi, siinä maaliskuun vaiheilla menemässä. Suvannon vierisillä lietalakeuksilla alkoi lumipeite olla ohutta, päiviäkin vilahteli jo näkyvissä, mutta siellä Palkealan takaisilla jyhlillä saloilla, Toroksissa ja Tököttimetsässä, jonne äkkiarvaamatta jouduin hiihtelemään, oli kovettunut kevätrouhosta lunta vielä lähes metrin syvyydeltä. Olisi se kantanut miehen pyssyineen ilman suksiakin - kantoi karhunkin, hirveä ei vain pitänyt - mutta kun oli eräs päivä takaperin satanut päälle uutta lunta niin parhainta siinä oli suksilla liukua.

Siellä kannakselaisella kotiseudullani asuskeli niihin aikoihin Maksima-niminen mustan juumea mies, ammatiltaan nahkuri, tuttu jo kansakouluajoiltani. Maksima parkitsi Lampun verstaassa nahkoja, minä olin tätilässäni koulukortteerissa, ja usein tulin pistäytyneeksi iltaisin siellä tehtaan puolella. Mahtavat permantoon upotetut tiinut ja parkin kirpeä tuoksu lienevät sinne vetäneet havainnoimaan.

Maksima kaavitsi - kaavitsi nahkainen esiliina ”peretniekka” vyöllään. En muista mitä mies minulle haasteli, mutta toisin erin hän kajahtutti siinä työnsä sivussa pieni-ikkunaisen verstaan hämyyn raikkaan laulun, milloin kansanomaisen, milloin suorastaan virren. Mies kiinnosti minua, ja tummat melkeinpä synkän näköiset piirteensä jäivät mieleeni. Vaistosin, että tuohon karunnäköiseen olemukseen sisältyy enemmän arvoja kuin johonkin pinnalta koristeellisempaan henkilöön. Myöhemmin sen sitten totesinkin. Pääsin selville, että Maksimassa piili eräs tippa samanlaista verta kuin itselläni. Sellaista, joka veti metsiin, retkille ja seikkailuihin, kosketuksiin luonnon keralla.

Mainitsin jo alkupuolella, että oli kevätkausi maaliskuuhuhtikuun rajalla. Sellaisena vanhaisaamuna auringon ensi säteiden kosketellessa rouhelumisia lietteitä ja peltoja siinä kotini lähistöllä. Hangelta kuului suksien rapinaa, koira ulvahti pihalla ja samassa sujuutti siihen kaksi miestä, sikäli metsästystamineissaan, että kumpaisellakin oli pyssy harteillaan. Paussin Manulla, joka asuikin naapurina, oli Berdan-kivääri ja Maksimalla takaa ladattava kaksipiippuinen haulikko. Miehet työntyivät tupaan, ja kohta siinä kävi

selville, että kysymyksessä oli karhun ajoon lähteminen Palkeelan takaisille maille. Maksima siellä oli hiihdellyt ja oli sattunut salolla sellaiselle kohdalle, jossa karhu oli kaatanut viime lumisateen jälkeen hirven. Osan siitä oli syönyt ja jään-nösruihon jättänyt siihen, lähtien sitten kylläisenä viereiseen korpeen päin tallustelemaan. Koko ajo peruuntui nyt siihen otaksumaan, että peto viivyttelee siinä saaliinsa lähimailla, josta sen hyvässä lykyssä saattaisimme kolmen miehen ja kahden koiran avulla tavoittaa.

Houkutteleva ja ainoalaatuinen oli tilaisuus. Parhaassa partiolaisiässä ja metsästyskiihkossa ollen innostuin heti hankkeeseen ja ripsin rapsin olivat kampeeni kasassa, voileivät sujahtivat taskuun ja lyijyruodit, joita ei sattunut olemaan sillä kertaa varastossani kuin kaksi, rullasivat suusta ladattavan haulikkoni piippuihin. Pauskun terhakka pystykorva ja minun vahvakasvuinen pointterini vilistelivät iloissaan siinä rappujen edustalla lähtöön varustellessamme. Manun koirasta tiesin sen verran, että hirveä se ajoi hyvin, meni mäyränpesiin rähisemään mielellään ja kissan tappoi missä tapasi, mutta se oli tuntematonta mitä se karhun kohdattuaan tekisi. En ollut tietoinen oman hurttanikaan menettelystä karhunajossa. Sen vain tiesin, että vauhti sillä oli kuin vinttikoiralla.

Kärjet kääntyivät kohti rajakorpea, jonne kaikkineen lie tullut matkaa parisen peninkulmaa. Verenkierrossa tuntui juhllaista humahetua ja jännitystä kiristi siinä lähties-sämme vielä tuntuvasti saattelemassa olleen isäni, vanhan metsästäjän lausuma kokemus: *”Kun karhu lähtee tällaisella kovalla kelillä päälle, se ei möntystelee, se tulee niinkuin myrskytuuli lennättäisi hangelle tuohilöyhyä”*. Sellaista vaihetta metsästyksessämme toivoimmekin. Halusimme saada kontion näkyviimme ja äitymään sitten lähitaisteluun. Siinähan olisi oiva tilaisuus tömäyttää sille lyisyä päähän sekä sydämeen.

Aurinko oli Palkeelan lähistölle päästessämme kavunnut jo kappaleen latvojen yläpuolelle ja helotti lämpimästi. Olimme siinä alkutaipaleella viivästyneetkin. Pauskun piski oli jäänyt pariin otteeseen jäljellekin oravaa nalkuttamaan, eikä se sieltä vihellyksillä palannut. Manun oli käytävä Vahtinsa hakemassa ja sitten se oli kuljetettavakin narussa, vaikka hiihtovauhti silleen kärsikin.

Siinä pikkuisen peltoaukean reunassa kyhjötti harmaaseinäinen tupa ulkohökkeleineen. Poikkesimme tönöön sisälle vähin levähtääksemme ja sillä aikaa pyörähyttääksemme lisäksi erään lyijyruodinkin kaiken varalle. Vanha mummo siinä torpassa yksin oleili. Ei näkynyt miehiä, ei lapsia ja rajaseudun asukkaalle ominaisella joustavuudella pääsi elähtänyt nainen juoneemme kiinni. Hetkessä syttyi tuli lieteen, lyijyt sulivat ja muodostuivat haulikkoihimme sopiviksi luodeiksi. Alkoi olla reilusti aamiaisaikakin. Sanoimme mummolle, että olisimme tässä ennen korpeen painumista vähän haukanneet, sattuisiko hänellä olemaan jotain purtavaa? - Minäkin olin jo ehtinyt syödä mukana olleet leikkeleeni ladulla taannoin tullessamme, sillä aikaa kun Manu oli koiraa hakemassa. Nyt kutittelikin jo ruokahalu varsin navakasti, raikkaan hiihtelyn kiihoittamana.

Mummo oli kotvan miettinyt. Sanoi sitten, että ei hänellä ole tässä oikein mitään syömistä, ei ole kuin pelkkää leipää. Mutta kohta jatkoi: *”Jos käyn lypsämässä lehmän, niin...”* Sanoimme siihen, että sehän soveltuu kyllä, ja niin söimme kolmisin hyvällä ruokahalulla siinä rautulaisessa torpassa vaatimattoman murkinan, maitomurun. Maksoimme, kiittelimme ja lähdimme erästä puunajajain uurtamaa kaitaa tietä pitkin hiihtelemään sinne tappotantereelle päin.

Maasto jylheni, korpikuuset pitenevät huiman korkeiksi. Tuntui sellaiselta niin kuin siellä väliköissä hiihtelevät miehet olisivat pienentyneet hyvin pieniksi siihen jylhään luontoon verraten. Erään kangasaukean reunamalla komeili jykevä honka, sellainen puu, jonka vertaista en ollut ennen tavannut. Hattua teki mieli nostamaan salon jättiläiselle, jonka kaarna oli kuin kilpikonnat olisivat ympäri rungon rivittyneet ja latva humisi ylhäisessä yksinäisyydessään. Pari paljon nähnyttä vuosisataa katseli siinä meitä silmästä silmään puun muodossa.

Petäjikkö taajeni ja tuli eteen siinä kankaan reunassa kasvava nuori näreikkö, kasvultaan kuin tiheä turkki. Maksima viittasi sauvallaan tureikon reunamaan sanoen: *”Tuossa ne nyt ovat hirven jätteet sekä karhun jäljet!”*

Oli siinä hetken viivähdeittävä, tuumittava, tupakoitava ja katseltava. Sellaisen näytelmän jälkiä näkee metsästäjäkin vain harvoin. Silleen se oli käynyt, että kovettu- neen paksun hangen vuoksi oli hirvien täytynyt majoittua nuoreen näreikköön. Siinä voi oksanpäitä pureskella ja elää sillä aikaa kun lumi löyhtyi ja sulaisi vähempiin. Olivat ne siinä olleetkin, hehtaarin alalla jokaisen kuusen juurella oli lumi polettu kovaksi kuin parhain ajotie.

Rajasalolla talviuudessaan köllöttelevä kontio tunsi kylkensä kostuvan, heleä päivänpaiste hiuotti pesän reunaa. Nousi, lähti lönkyttelemään ja oli varsin tyytyväinen kun hanki kantoi. Helposti luontui kulku. Ukko töksähti menossaan kuin nauliten, ihan pyrki harppaukseen noussut vahvakyntinen tassu tutisemaan - lihan tuoksu leuhahti nenään. Myrskynä syöksyi karhu näreikköön päästelleen kammottavia karjahduksiaan. Hirven törmäsivät pakoon kompuroiden paksussa lumessa. Isot sarvipäät selviytyivät paremmin, nuoremmat lehmäpuolet pääsivät etenemään vaikeammin. Erään sellaisen hiehon selkään hypähti karhu mutta tiukalle se oli ottanut, näki sen jäljistäkin. Oli siinä tiheikön vierellä monta petäjänrunkoa, joiden taakse oli mesikämmen sovitellut takatassujaan pidättääkseen siten pois reutovaa saalistaan. Hirvi sortui ja karhu siinä sitten imi mielin määrin lämmintä verta ja söi talvisen paastonsa päälle maukasta lihaa kiitellen lykkyään ja lähtien sitten tarsimaan sydänkorpeen päin. Lähdimme seuraamaan metsän isännän painamia, jotka siinä puiden varjossa säilyneessä nuoressa lumessa vielä hyvin tuntuivat, ollen takatassujen kohdalla sellaiset kuin ken olisi huopikkain kävellyt. Läsä vain kärjestä käyristyvät kynnet, ja etukäpäläjäljet muistuttivat vahvakouraisen miehen paljaskätisiä painalluksia. Läheiselle suolle oli karhu kaivanut kunnan kuopan ja oli ateriansa päälle juonut kyllikseen.

Paussin piskin kiivas haukkumisrähäkkä kuului kauempaa katkeamattomana helkkeenä. Minun pointterini ulvahtelu sekoittui siihen ajoittaisina äyheinä. Vilkaisimme merkitsevästi toisiimme ja aloimme sujuutella kohti rähinää ajatellen, että nyt voinee tulla tulenavaus. - Mutta ei siellä esiintynyt sen enempää. Vahvasiipinen urosmetso ryymisi vain lentoon siitä petäjän alaoksalta.

Karhu oli aikansa kierrellyt Huhdin salolla ja oli suunnannut sitten kulkunsa kohti rajaa häipyen Venäjän puolelle, vieläkin tiheämpiin ja jylhempiin metsiin. Helposti siitä olisimme päässeet rajan yli liukumaan, siihen aikaan ei ollut linjalla kuin tullivartio silloin tällöin liikkuen. Mutta emme halunneet. Aurinkokin oli hiuottanut lunta niin, että uskoimme jälkien kohta häviävän.

Maksima tiesi yöpaikaksi erään yksinäisen rajatalon Niittyjärvellä. Kotvasen työn- neltyämme alkoihin korpi loppua ja metsä muuttui soreaksi, valkorunkoiseksi koivi-

koksi ja siinä oli talokin ystävällisine asukkaineen. Olkikupo kahahti tupaan ja kohta olimme unten mailla ilman liekuttelua.

Aamuisesta herätyksestä muistan sen, että tuli räiskyi iloisesti hellassa, kahvi tuoksui nenään ja nuori emäntä puuhaili siinä aamutoimissaan. Istuskelin jo pukeutuneena penkillä, ja Paussun Manu kääri aamusätkäänsä haastellen jotain eilisestä ajosta ja yönistaan. Maksima vielä loikoili yötilallaan, vaikka olikin jo valveilla. Vetäisi raikkaasti virren: Herätä sielun, mielen, ylistä Herraa kielen. Hän ain on armias vakaa, hyvyttään meille jakaa.

Se oli sitä puolta, mitä Maksimassa jo ennenkin olin tuntenut ja varmensi edelleen käsitystäni siitä, että mies vaikka olikin karun näköinen, eli hienoperäistä ja omaotteista sisäistä elämää. Sellaisten henkilöitten keralla seurustelisi mielellään pitempäänkin, mutta siihen aamuun sekin tapaamisemme katkesi. Hyvä niinkin.

Näinä kohtalokkaina raskaina vuosina kun olen tällä siirtolaistiellä kaukana vanhalla rajalta ja syntymäseudulta kuljeksanut, on tuo vuorokauden mittainen elämys entismailta tuonut mieleeni yhä uudestaan ja uudestaan sellaista raikkautta ja reippautta niinkuin ei olisi mitään ikävää elämän varrella sattunutkaan.

Hannes Ihalainen

Kalat ja piisamit

Pieneksi osoitukseksi siitä, että kyllä Raudussakin harrastettiin jonkin verran muutakin kuin peltoviljelystä, metsätaloutta ja karjanhoitoa, esitetään seuraavassa Hannes Ihalaisen artikkeli Karjala-lehdestä vuonna 1972.

Raudun runsasjärvisintä seutua oli sen luoteiskulma. Seppälänjärvi-Saijanjoki-Ruokojoja-Rautjärvi-Väljoja ja Leinijärvi muodostivat yhtenäisen vesistön, jossa oli runsas ja puhdas kalakunta.

Kolmikymmenluvun alussa perustettiin Vehmaisten ja Leinikylän jakokuntien Kalastuskunta, jonka tehtäväksi määriteltiin näitten kalavesien valvonta ja hoito. Valvontaan oli pakko ryhtyä, koska haluttiin estää ryöstökalastus. Niinpä kalastuskunnan ensimmäisissä kokouksissa kalavesien suojaamiseksi tehtiin päätöksiä, joista nuottakielto lienee ollut tärkein. Myös räjähdyspanoksilla kalastavia pyrittiin saamaan edesvastuuseen asettamalla tarkkailijoita järville.

Kalakannan lisäämiseen kiinnitettiin myös erikoista huomiota. Viipurin läänin maanviljelysseuran kalatalousneuvojan antamien vihjeiden perusteella määräsi Kalastuskunta jokaisen kotitarvekalastajan rakentamaan kalanviljelyslaatikon haukiviljelystä varten, antaen laatikon piirustukset ja siihen tarvittavat päätyverkot halukkaille. Nuoremmat kalamiehet ottivatkin annetut ohjeet asiakseen rakentamalla laatikot, jotka jo heti ensimmäisenä keväänä antoivat kymmeniätuhansia hauenpoikasia.

Samainen neuvoja kehotteli hankkimaan vesistöihin myös piisameita, joita oli jo maassamme Hämeenlinnan ympäristössä ja joita siitoseläiminäkin oli saatavissa. Kehotustaan neuvoja perusteli sillä, että piisameista saatavat turkikset antaisivat hyvää sivutuloa kalastuksen ohella.

Kalastuskunnan asiaa pohdittua se päätti tilata niitä Kalastuskunnan varoilla viisi paria. Tilaus annettiin maanviljelysseuralle toimenpiteitä varten.

Eräänä syyskesän aamuna soitti kauppias Sipponen, joka silloin oli Kalastuskunnan esimiehenä minulle ja sanoi: ”*Nyt ne rotat ovat asemalla.*” Sanoi myös sopineensa asemapäällikön kanssa siitä, että ne saataisiin ottaa ulos huomiota herättämättä varhain sunnuntaiaamuna. Sovimme, että Sipponen menee poikansa kanssa asemalle, ottaa laatikot ulos ja tuo ne Leinikylään Pietiäisen rantaan. Minun oli määrä mennä sinne veneellä vastaan.

Niin tehtiin ja sunnuntaiaamuna siinä viiden aikoihin lähdimme Sipposen kanssa piisamilaatikat veneessä soutelemaan kohti Väliojan ja Kososen välistä rantaa, johon olimme päättäneet ne laskea. Sen katsoimme rauhallisimmaksi paikaksi tarkoitukseen.

Rantaan päästyämme aukaisimme laatikot ja piisamit lähtivät syöksyen mikä rantapensaikkoon mikä veteen. Sukellettuaan jonkin matkaa lähtivät uimaan Väliojan suuntaan. Kun ne olivat häipyneet näköpiiristämme, kokosimme laatikot ja lähdimme soutelemaan kotirantaan.

Päästyämme niemen ohi, suunnilleen Mörskyn talon kohdalle, kuului lähtöpaikamme suunnalta haulikon laukaus. Sanoin, että nyt meni yksi. Käännyimme takaisin, alkaen kiireesti soutaa lähtöpaikalle. Päästyämme lähemmäksi huomasimme rannalla miehen, joka viittomalla pyysi tulemaan luokseen. Rannalla hän alkoi selittää: ”*Katso-kaahan, mikä ihmeen elukka tämä on? Se ui tuolla ja minä luulin sitä saarvaksi -saukko ja ammuin. Mikä tämä oikein on?*”.

Piisami oli siinä edessämme kuolleena. Tunnusteltuamme sitä totesimme sen mahassa olevan neljä poikasta, jotka jäivät syntymättä. Selvitimme ampujalle, että kyseessä on piisami ja että olimme juuri äsken laskeneet ne näistä laatikoista tähän rannalle. Niitä on tässä lähistöllä useampiakin, joten jos satut vielä näkemään, niin älä ammu. Siinä tuli myös selvitetynsi, että niillä on viiden vuoden rauhoitus aika istutuksesta lukien. Samalla rauhoittelimme myös häntä, joka kertomuksemme johdosta näytti pelästyneeltä tekonsa takia.

Seuraavana päivänä alkoivat käräjät Koirasen kauppatalossa. Olimme Sipposen kanssa molemmat käräjäpaikalla. Sinne ilmestyi myös em. henkilö, joka pyysi meidät ulos ja ohjasi pihakellarin taakse. Siellä oli kutsuttuna nimismies Piha sekä paikalle tuotu piisami. Selvitettyään nimismiehelle ampumistapauksen sellaisena kuin se oli hän kysyi, joutuuko hän sen takia syytteeseen? Nimismies sanoi, ettei hän halua asettaa syytettä, elleivät Kalastuskunnan edustajat sitä halua. Ilmoitimme, ettei meillä ole halua syytteen nostamiseen, koska tapaus on ollut selvä erehdys. Nimismies selvitti samoin istutuksen rauhoitusajan kestävän viisi vuotta, ellei Kalastuskunta siitä päätöksellään muutosta tee.

Piisamien lisääntyminen oli nopeaa. Jo kolmen vuoden kuluttua antoi Kalastuskunta niiden pyyntiluvan. Tähän vaikutti osaltaan myös se, että vanhemmat kalamiehet olivat kiukkuisia keväällä, jään vielä ollessa rannoilla, piisamien tekemiin rysävahin-

koihin. Kun piisamin herkkua olivat kaislajuuret, nousivat ne jään reunalle herkkujaan syömään. Sukeltaessaan takaisin veteen ne monasti joutuivat rysään, työntyen ihan perään saakka. Kun ne eivät päässeet pitemmälle eivätkä takaisin, oli niiden pakko purra langat poikki ja tulla ylös, etteivät olisi hukkuneet ilman puutteessa. Näin meni myös rysä rikki. Tämä loppui kuitenkin heti avoveden aikana, jään sulettua.

Pian kuitenkin keksittiin keinot rysätuhoja vastaan. Erilaiset kalastusverkoista tehnyt merrat ja suppilot suojasivat rysän ja antoivat samalla kalat ja kuolleet piisamit samasta rysästä.

Rautu olikin ensimmäinen pitäjä Kannaksella, johon piisami saapui. Sieltä se sitten levisi mm. Suvannon rannoille Lapinlahden ja Riiskan kylien kohdalle.

Pirkko ja Mikko Rastas

Maataloutta ja viljelyä

Kansamme ollessa sidottuna Venäjään ei Raudun maatalous päässyt kehittymään siten, että se olisi kohottanut maanviljelijäväestön hyvinvointia. Käytiin paljon rahdinajossa ja asioidessa Venäjän puolella ja siten saaduilla rahoilla ostettiin viljaa, jauhoja, leipää ja kulutustarvikkeita. Omien peltujen viljely ei herättänyt paljonkaan mielenkiintoa. Rajan tultua suljetuksi täytyi kiinnittää voimakasta huomiota maatalouden kehitykseen. Tapahtuikin valtavaa nousua mm. peltoviljelyksessä. Kehityttiin ammatissa, jalostettiin viljelyskasveja, hankittiin maataloustyökaluja jne. Kun 1920 yli kuuden kuukauden ikäisiä sikoja oli 515 kappaletta, niitä 1939 oli 1.020 kappaletta ja samana vuonna myytiin noin 13.000 porsasta, mikä osoittaa kehitystä karjalouden puolella. Perunasato nousi 8000 kilosta 15.000–28.000 kiloon hehtaarilta ja ruissato noin kaksinkertaiseksi. Viljelyskasvien joukkoon ilmestyi 1939 sokerijuuri- kas, sitä viljeltiin noin 77 hehtaarin alalla. Mutta säilytettiin toki vanhojakin viljakasveja ja menetelmiä, joista kertovat Mikko ja Pirkko Rastas.

Mikko ja Pirkko Rastas

Tattarin viljelystä

Vanhat parrat päättelivät pääsiäisaamun säästä, tuleeko suotuista tattarin kasvukesä. Jos aurinko paistoi kirkaasti, oli tulossa hyvä tattarikesä, jos taas aamu oli pilvinen, ei kannattanut kylvää tattaria ollenkaan. Yleensä kylvettiin tattari sellaiseen kuivaan maahan, jossa muut kasvit eivät viihtyneet. Vanhat sanoivat, että tattari pitää kylvää niin harvaksi, että lammas vuohineen sopii sinne korsien väliin makaamaan. Niin tehtiinkin ja korsi kasvoi paksuksi, mutta oli aika haurasta.

Kasvaessaan versoi tattari kovasti, jolloin latvapäät takertuivat toisiinsa. Kun viljelmän reunasta nykäisi, heilahti silloin koko kasvulautta.

Tattarin kukinta-aikana sattunut ukkosenilma saattoi kukat mustiksi, eikä siitä sinä kesänä saatu satoa. Kun viljely onnistui ja tattari valmistui, se niitettiin sirpillä. Sitten siitä tehtiin lyhteitä, jotka pantiin viisikoille tai kymmenikoille kuivumaan. Viisikossa oli neljä lyhettä jalkoina ja viides hattuna, kymmenikössä kahdeksan jalkoina ja kaksi hattuna yhteen sidottuina.

Ulkokuivauksen jälkeen vietiin tattariilyhteetkin riiheen, jossa ne asetettiin ylös parsille ja pantiin riihi lämpiämään. Kuivumisen jälkeen ruvettiin puimaan, mutta niitä ei saanut kovasti hakata. Puidessa ei saanut olla edes kenkiä jalassa, etteivät jyvät rikkoutuisi. Sanottiinkin muiden viljalajien puintiin verrattuna, että ”tattari ei tarvitse kuin riihen ovelta huutamisen, ni sen jyvät kyllä putoavat”.

Puimisen jälkeen tattarit ajettiin kasaan ja ne ”massikoitettiin”. Jyvät olivat kuori-
neen mustia ja kolmikulmaisia. Pyykön Martin myllyllä asemalla oli sellainen ”puuki-
vinen tattarimylly”, jossa kuoret sitten irrotettiin ja tehtiin kokonaisia tai särettyjä
ryynejä tai jauhoja, joita taidettiin kyllä tehdä käsipelilläkin kotioloissa. Niistä leivot-
tiin sitten piirakoita ja kakkaroita, joita kelpasi makostella.

Siirtolaisolosuhteissa on monelta jäänyt tattarin viljely pois mm. siitä syystä, kun
ei ole ollut tiedossa tattarimyllyä lähimailla, eikä näin ole saatu viljaa ryyneiksi.

Pellavan kasvatuksesta

Kästyön teko ol kovas vauhis nii nuoril
ko vanhoilkii Rauvus. Mut niihe tarvittii
myös tarpeita ja ko niihe ei oikei rahhua
liijent, ni sekkii pakotti kasvattammua
pellavua tai pellavasta, niiko myös san-
noit.

Pellava kylvettii tuomen kukinta-
aikan ja se valmistu sammua aikua ku
ruis. Työjako ol sellane, et ku ruis ol nii
märkiä ettei sitä voin niittiä, sillo nyht
naisväk pellavua. Ja vaik se kylvettii
nurmie jot ei tulis heiniä, ni kyl sitä pit
kitkiikii kasvuaikan. Siihe pellavamuaha
kylvettii ussei myös tuhkuu.

Nyhtäissä pantii sellane pijo, joka
sop kättie ristii muaha aina muutama
kerra kiällekkäi, jollo viel sit alimmaisel
pivol sitaistii tois keskelt kii jottei ne
männiet sekasii ku ne nostettiin sit ruoh-
kuolauvan luo. Tämä ol ain ”kilikka”.
Ku kaik ol nyhetty luvettii kilikat, tehtii
muaha tasane paikka ja käytii ruohkuu-
mua, jot suataisii siemenii seuruavaks
kesäks. Niitä sanottii täs vaihies pella-

vas sylttylöiks. Sit ne pit kuivattua ja hakana hienoks, tuultua tai massinoittua roskat
pois ja sit ne olliit vast valmiina siemenii.

Ruohkuamise jälkie pääteltii kui paljo tehhiä mustii, kui paljo valkeita pellavii.
Mustat levitettii heti muaha, muta valkeiks aijoitut köytettii olk sitteil roivail ja vietii
johokii järverantua tai lampie seisovua vettie. Ku ne olliitt vies 11 yötä, ni ne nostettii
mual valumua, minkä jälkie ne vietii pellol ja levitettiin rivilöil oikei haikal ja annettii
olla siin nii kauva ku ne tulliiit sellaseks jot pälstär läks hyväst pois loukuttais. Sit ne
pantii kupoloil ja vietii riihie tai saunua ja alko kova työ, loukutus.

Heinäkeolla vuonna 1928. Ylhäällä Tuomas
Savolainen, vasemmalla August ja Veera
Rastas, Leo ja Nina Savolainen, - ja A.
Feudoeroff.

Pellava-ahos pantii ussein yhteisie riihie koko kylä, pellavat tietyst sen verra eriksie, ettei männiet sekasii. Miehet olliit tuoniet ommii aikojua metsäst sellasii puita, mist sit kuivattellii ja tekkiit louku. Se loukkupuu ol sellane, jot siin ol kaks jalkua samast puust. Eriksie ol sit hampaine hakkauspua, jol hienonnettii päistäriet pois. Ku miehet sit ol lämmittänniet riiehe uamusel varrai jot pellavat kuivusiit siihe männes ku naist ja tytöt joutuut loukuttammua, ni pellavii ensiks kokkeiltii katkasemal mite päistäre irtovua. Niihe pit olla nii kuivii, et pijo oikei rusaht ko sitä taivutti.

Ku sit alettii loukuttammua, ni niitä höpsytettii välil ja korjattii piijuo ja katsottii kui vyvviä niist tulluo. Sit ne pellavakset lipsuttii. Tämä lipsu ol samanlainne ku loukkukii, mut kepijämp. Iltasel mäntii sit lämpimiä riihie tai saunua - ielliset toimitukset tehtii ulkon - ja ruvettii häklimiä niitä pellavaksii. Tiän jälkie ne viel harjattii ja erotettii niist tappurat, ruohtimet ja aivinat.

Ne olliit mukavii iltoi ku siel porukas oltii. Työ luist ku leikki ja juttu käi. Yks ku sano hyväst ni toine viel paremi ja nauru piisas. Tulliitpa viel pojatkii sin nauramua ko tiesiit, jot siel on tyttölöi ja kylhä siel vanhakii ko nuortu. Valojen kans pit olla hyvi varovaine, ku se pellava ol nii tulenarkua. Vanarii kans siel kyl tul toimie. Joskus yöl sit piätettii lähtii kottii, otettii aivinavihko kainaluo ja höpsytettii vähä pölylöi pois nuttu-loist ja lähettii makuuamua.

Ku koko urakka ol tehty nuohottii riiehi ja siivottii pästäriet pois. Sit alko kuontalon teko ja ketriämine. Pantii vokit pyörimä. Vokkiloi ol errinkii talo tuvas yhtaikua 7 kappaletta.

Vaik tappurat olliit huonempii tuotteita, tehtii niiskii hienoikii töitä kute Marttoi kursseil opittuu verhokangasta. Muita pellavatöitä olliit pöytäliinat, sänkypeitot, alusvuatekankuat, mattojen loimet, hevotäki loimet yms. Jo kansakoulus suatettii laulua ja leikki jot *"Pellava nyhtyö joutukaahan, kehruuta ennen ne ruohkataahan, kudotaan sitten vaatteiksi. Liukkaasti työmme luistaa sur rur rur rukki se käy, huolta ei näy, sur rur rur suristen pyörä kiitää"*.

Ku sit tultii tän evakoks ja suatii vähä mua kamarua, ni site se pellavas muotii tulkii. Tiällä sitä pitkii kuontaluo nykkii ku ei olt lointa eikä kuvetta, vaik ois sattunt olemua rahhua mil ostua. Eräskii emäntä sano, jot *"ko tulluo navetast ni pittää jo porstuvassylkii näppii, jot piäsis sukkelua voki tua nykimiä kuontalos tihmua"*. Vähä vanhemp toine emäntä tuas sano ko saivat vähä korve reunua mihi pit ruveta rakentammua ja raivuammua, ni ensimmäiseks et *"tuoho mie kuoki muata, mihi suan pellavasta kasvamma"*.

Pentti Jäske

Esimerkillistä maanviljelyä

Mallitiloja kokotalouskilpailujen avulla

Jo 1800-luvun lopulla olivat maatilat kilpailleet keskenään mm. peltoviljelyssä ja karjataloudessa. Nämä kilpailut yhdistettiin vuonna 1900 kokotalouskilpailuiksi, jolloin säännöt niitä varten myös hyväksyttiin.

Järjestäessään nämä kilpailut täten uusittuina oli Viipurin läänin maanviljelysseuran johdon tarkoituksena paitsi palkita isäntiä hyvin suoritetusta työstä, myös hakea esille ja kehittää alueensa eri puolille mallitiloja, jotka puolestaan esimerkillään vaikuttaisivat ympäristöönsä.

Kilpailussa otettiin huomioon koko talous ja erityisesti kannattavuuspuoli. Arvosteluperusteet oli määrätty aikaisemman kokemuksen mukaan ja niissä huomioitiin alkuvuosina yhdeksän eri kohtaa: 1. maanviljelys, 2. uudisviljelys, 3. karjanhoito, 4. rakennukset, 5. koneet ja työkalut, 6. kasvi- ja puutarhanhoito, 7. metsänhoito, 8. kirjanpito ja 9. yleisvaikutelma. Näistä kaikista annettiin määrätty määrä pisteitä. Korkein yh-teispistemäärä oli 72. Vuonna 1906 uusittiin sääntöjä, jolloin pistetaulukoon tuli 12 kohtaa ja korkeimmaksi pistemääräksi 175.

Kilpailuja varten jaettiin maanviljelysseuran alue kolmeen piiriin, joissa kunakin vuonna suoritettiin vuorotellen arvostelu ja palkitseminen. Näin tulivat samat seudut aina kolmen vuoden välein uudelleen käsiteltäväksi ja sikäli kun kehitystä oli tapahtunut, tila saattoi päästä paremmalle sijalle. Palkintoluokkia oli kolme ja jos joku tila sai ensimmäisen palkinnon, se julistettiin samalla mallitilaksi. Varsinaisten palkintojen lisäksi jaettiin myös kehoituspalkintoja.

Kun kilpailu pidettiin ensimmäisen kerran 1900, otettiin käsiteltäväksi ensimmäinen piiri, joka käsitti Äyräpään ja Rannan kihlakunnat eli silloin seuraan kuuluneen Kannaksen alueen. Kilpailijoita ilmoitautui 13. Tällöin ei jaettu ensimmäistä ja toista palkintoa lainkaan, mutta kolmas palkinto annettiin kuudelle. Heidän joukossaan oli J. Klossner Raudun Raasulista. Kolme vuotta myöhemmin toisella kierroksella jaettiin jo toistakin palkintoa ja sen sai mm. Pekka Virkki Valkjärven Päiväkeivestä. Kolmannelle kierroksella voitiin julistaa syntyneeksi ensimmäinen mallitila maanviljelysseuran alueella, kun Pekka Virkki sai ensimmäisen palkinnon kokotalouskilpailussa.

Mallitilojen nimeäminen lopetettiin seuraavan toimikauden alussa. Tämän jälkeen ensipalkinto kokotalouskilpailuissa ei enää merkinnyt mallitilaksi julistamista, kuten aikaisemmin.

Esikuvatilojen kehittäminen

Uusi työalue maanviljelysseuralle oli esikuvatilojen kehittäminen, joka aloitettiin Maataloushallituksen tähän tarkoitukseen varaaman määrärahan turvin 1926. Seuraavana vuonna alettiin toimintaa tukemaan saada myös rajaseutumäärärahaa.

Esikuvatilojen kehittäminen ei ollut mitenkään sidoksissa kokotalouskilpailuihin, vaan se oli tarkoitukseen valittujen ja hyväksytyjen tilojen hoidon ohjaamista, tarkoin laaditun yksityiskohtaisen suunnitelman mukaan. Päämääränä oli luoda avustusten tukemana eri paikkakunnille ja erilaisiin olosuhteisiin pientiloja, jotka saattoivat viljelystensä ja asumisiensa puolesta olla ympäristölleen esikuvana.

Tiloille myönnettiin varoja palkintolainoina varsin monenlaisiin tarkoituksiin: laitumen perustamiseen, kanalan tai kuivausriihen rakentamiseen tai vaikkapa siitosvasikan hankkimiseen. Seura valvoi ja ohjasi tilan toimintaa varsin yksityiskohtaisesti ja tarkasti.

Esikuvatoiminnassa mukana olleista ja tilansa huomattavalle viljelystasolle kohottaneista maanviljelijöistä oli Raudussa Juho Hännikäinen Sumpulasta ja Antti Kari-kuusi Sirkiänsaarelta.

Juho Hännikäisen esikuvatila

Juho Hännikäisen tila voidaan katsoa perustetuksi 1926, jolloin tila lohkottiin entisistä Sumpulan hovin maista, jotka Suomen valtio oli lunastanut. Lohkomisen suoritti nuorempi maanmittausinsinööri J. R. Toikka ja tila sai nimekseen Lehtola, rekisterinumeroilla 1:20. Samoista maista perustettiin samanaikaisesti kymmeniä muitakin tiloja.

Juho Hännikäinen tuli Potkelasta. Hän oli syntynyt 7.2.1900. Hän avioitui suvenmäkeläisen Ida Koukosen kanssa. Tämä kirjoitus perustuu pääasiassa heidän tyttärensä Eine Raidan kertomuksiin, millaista oli elämä esikuvatilalla.

Hännikäisen tila oli monessa suhteessa samanlainen kuin muutkin sen ajan maatilat. Tilalla oli lypsykarjaa, vasikoita, sikoja ja hevosia. Pelloilla kasvoi useita viljalajeja ja Tikatsulla ja Liippualla metsää. Tila tuotti pääasiassa omiksi tarpeiksi. Uraaurotavaa ja esikuvallista oli tapa, jolla rakennukset oli suunniteltu ja rakennettu sekä tilaa hoidettu.

Tila perustettiin ja rakennukset rakennettiin Maataloushallituksen ja Maataloudellisen rajaseututoiminnan ohjeiden mukaisesti. Jälkimmäinen antoi myös jatkuvasti ohjausta tilan hoidossa ja suoritti tarkastuksia tilalla. *”Pihapiiriä ympäröi kuusiaita, jonka sisäpuolella oli sireenimaja puutarhakeinuineen,”* muistelee Eine. *”Välittömässä läheisyydessä oli kasvimaa ja puutarha, jotka tuottivat kotona tarvittavat kasvikset ja hedelmät. Puutarhassa oli 20 omenapuuta ja monia erilaisia marjapensaita. Talossa asui maatalousneuvojakin, joten asiantuntemusta oli niin kasvimaan kuin puutarhan hoidossa.”*

Asuinrakennuksessa oli tehty parannuksia alkuperäiseen rakentamiseen nähden. Navetta ja sikala poikkesivat suuresti senaikaisesta rakennuskäytännöstä. Lehmille oli sementistä valetut syöttöpöydät, joissa oli juoma-astia. Kaivolla oli käsinpumpattava vesipumppu, joka säiliön kautta uimurin säätelemänä antoi vettä juoma-astiaan siten, että se oli aina täysi. Myös navetan käytävä lantakaukaloineen oli valettu sementistä. Lanta luotiin päivittäin ja näin ei lehmien selkä keväällä ottanut kattoon kiinni talven aikana kertyneen lannan paljoudesta, mikä oli yleistä tiloilla, missä oli maalattiat ja lanta jätettiin luomatta talven aikana. Tätä uutta tapaa kutsuttiin lannan hoidoksi. Kesällä lehmien ollessa laitumella valkaistiin navetan seinät ja lattia sekä kaukalot pestiin. Navetta olikin kesällä niin puhdas, että lapset saattoivat hyvin siellä leikkiä. Sikalan lattia oli myös valettu sementistä.

Navetan lehmien paikat täyttyivät kahdeksasta lypsävästä. Lisäksi oli pikkukarjaa, olipa kaksi vuohtakin. Sinne oli myös majoitettu sonni-osuuskunnan sonni. Työhevosta oli kaksi ja juuri ennen sotaa oli hankittu kilpahevonen, jota talon vanhin poika Eero harjoitti.

Hännikäisen tarkkailutila Raudussa vuonna 1939.

Maidontuottajana tila sijaitsi erinomaisella paikalla. Vaikka lehmiä oli monta, ei maitoa liennyt meijeriin vietäväksi päinvastoin kuin monelta pienemmältä tilalta.

Tila sijaitsi lähellä Kirkonkylän asutuskeskusta, jossa oli paljon maidon pienkultuttajia. Oli pari kahvilaa, leipomo, kauppojen hankilökuntaa, virkamiesten perheitä, opettajia ja yksineläjiä. Lisäksi oli yhden lehmän omistavia taloja, joiden maidonsaanti tyrehtyi aika ajoin lehmän mennessä umpeen.

Suurin osa näistä maidon kuluttajista sai maitonsa Hännikäisen tilalta. Toiset hakivat sen itse, toisille se kuljetettiin aamulypsyltä talon koulua käyvien lasten mukana. *”Muistan vieläkin nimeltään nämä maidon hakijat ja sen, minkälainen manerikka kullakin oli. Hinkkasilla oli sellainen neliskulmainen, joka muistutti isonmallista maitokuksinaa,”* kertoo Eine. Tämän kirjoittajakin istui usein Hännikäisen tuvassa odotellen iltalypsyltä maitoa kotiin vietäväksi, meillä kun oli itsellämme vain yksi lehmä. Tietysti maitoa jäi taloon voiksi kirnuttavaksi ja muuhun käyttöön; olihan perhe suurin ja lisäksi vierasta työvoimaa.

Metsänä olivat Tikatsun komeat hongat, jotka olivat kuin koristeita. Pitkiä solaikoita puita, joissa oli vain latvassa pieni oksasto. Lisämetsää oli hankittu Liippualta nelisen vuotta ennen sotaa.

Pelloilla, joita oli 14 hehtaaria, kasvatettiin kaikkia sen ajan viljalajeja. Esimerkiksi vehnää oli sekä kevät- että syyslaatuja. Rukiit puitiin riihessä. Heinänsiemen kasvatettiin kotitilalla. Kaikki vilja oli kotikäyttöä varten, vain sokerijuurikasta viljeltiin myyntiin.

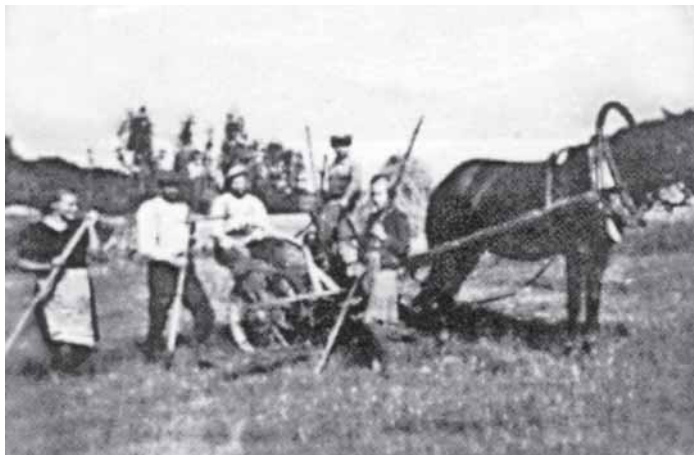
Maanviljelyskoneiden käyttövoimana olivat ne kaksi työhevosta, koska traktoria ei tilalla ollut. Konekanta oli hyvin monipuolinen: oli auroja, erilaisia äkeitä, kylvö- ja niittokone sekä puimakone, jonka voimanlähteenä oli polttomoottori.

Isännän ja emännän työpanoksen lisäksi oli tilalla välillä apuna yksi tai kaksi naispalvelijaa ja yksi työmies eli renki. Emäntä hoito pääasiassa sisätyöt ja palvelusväki navetta- ja ulkotyöt. Tarkastuskarjakko eli asistentti kävi kuukausittain mittaamassa maidon rasvaprosentin.

Lasten osallistuminen työhön oli suureksi avuksi varsinkin kesällä, ja erityisesti heinätoiden aikaan tarvittiin haravanheiluttajaa, seipäiden jakajaa ja nappulakorin kantajaa. *”Isä osasi järjestellä työn niin hyvin, ettei se tuntunut niin rasitukselta, olihan siinä se kasvatuksellinenkin puoli mukana. Opittiin arvostamaan työtä, vaikkamme me lapset sitä kai silloin huomanneet. Työn lomassa me lapset pääsimme välillä Kirkkojärveen uimaan, ja palvelija oli perään katsomassa. Kesäiltoina saattoi isä komentaa*

kaikki lapset kärryihin, ja sitten mentiin Leinikylän järvelle uimaan - myös isä ja hevonen.”

Isä vietti paljon ajastaan lastensa seurassa järjestäen heille kotipihalla leikkejä ja kilpailuja kesäisin ja talvisin.

Vuonna 1943 Sumpulassa vasemmalta lukien Sirkka Muukka, Vihtori, Uuno, Niilo ja Aune Toivonen.

Suurin osa isän ajasta kului tietysti maanviljelyksessä, mutta ehtipä hän toimia maa-miesseurassakin ja osallistua maatalousnäyttelyihin. Hän sai paljon palkintoja ja kunniakirjoja, ja erikoisesti on Elvityttären mieleen jäänyt ensimmäinen palkinto kokotalouskirjanpidossa.

Isän harrastuksena oli myös mehiläisten hoito. Hunajan saaminen purkkiin vaati monta työvaihetta ja lapsista oli jännittävää seurata esi-

merkiksi hunajan linkoamista ja mehiläisten paimentamista takaisin pönttöön.

Äidin harrastuksiin kuului osallistuminen marttatyöhön ja erilaiset käsityöt. Hän virkkasi ikkunaverhoja ja sängynpeittoja, kutoi mattoja ja pöytäliinoja sekä komean rekimaton pyhäajelua varten.

”Erilaisten ulko- ja sisäkukkien hoito oli äidin mieltä. Kukantaimia haettiin Petäjärven emäntäkoululta ja minäkin olin joskus mukana hakemassa. Naapurit ihmettelivät sitä kukkien paljoutta ja väriloistoa kysellen, mistä niitä saa? Äidin vastaus oli, että täytyyhän niitä mallitalossa olla!”. Tästä muuten huomaa, kuinka syvään juurtunut tuo ”mallitalo” nimitys oli. Sitä käytettiin myös puhuttaessa esikuvatiloista ja samaa nimitystä Eine Raitakin käyttää. Hänen äitinsä ei sensijaan erityisemmin mallitalo-sanasta pitänyt.

Lasten elämää ei esikuvatilalla asuminen tuntunut juurikaan rajoittavan. Se kuului heidän elämäänsä. Koulunkäyntiä se ei edistänyt, jos ei haitannutkaan. Normaaliin kasvatukseen kuului, ettei Kirkonkylälle menty ilman asiaa, vaan pysyteltiin omassa pihassa. Vaatetus oli samanlaista kuin muillakin lapsilla.

Talvella noin neljä vuotta ennen sotaa saivat vanhimmat lapset hiihtopuvut eli housupuvut ja suksiin rautasiteet. Ehkäpä tässäkin ilmeni se esikuvallisuus. Olihan totuttu, että hame oli tuolloin vielä hiihtoasunakin. Se saattoi olla monessa perheessä taloudellinenkin asia.

”Me lapset olimme jo pieninä tottuneet siihen, että meillä kävi paljon vieraita. Oli yksityisiä henkilöitä, ryhmiä ja retkikuntia, jotka kävivät tutustumassa tilaan. Eri-tyisesti ovat jääneet mieleen Eestin Martat. Ja niitä herroja - olivat varmaan sieltä

maataloushallituksesta - kävi usein tarkastuskäynneillä. Kerrankin tuli Rantala-niminen herra seurueineen taloon autolla, ja vanhin veljeni Eero sai istua autossa koko sen ajan, jonka he asioivat isän kanssa. Kun sitten kaikki oli tarkastettu, lastattiin meidät lapset autoon, ja saimme parin kilometrin pituisen autokyydin. Toinen tuollainen päättyi hauskaan loppukohtaukseen, kun tarkastusherra tiedusteli, onko talossa lapsia. Isä vastasi, että kuusi lasta. - No hyvät ovat peltoviljelykset, mutta hyvät myös pirttiljelykset, totesi herra.” Tällaisia muisteli Eine.

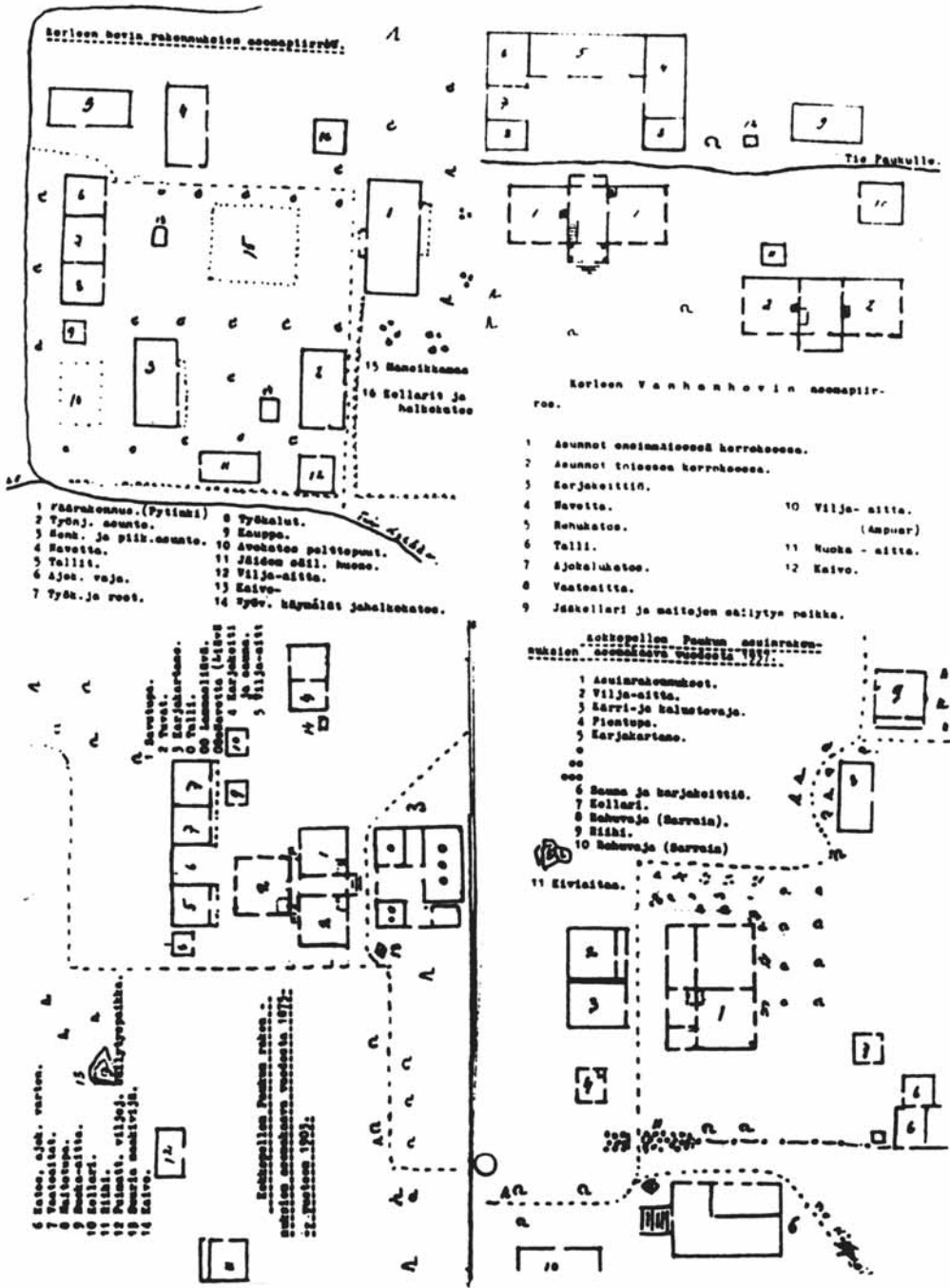
Lähtö kotoa 1939

Sota-aamuna äiti ja kuusi lasta, joista vanhin oli 15 ja nuorin neljä vuotta, lähtivät Pieksämäen Maavedelle perheen kilpahevosella. Isä oli tuolloin jo rintamalla.

Maavedeltä alkoi sitten kiertokulku Somerolle, Rautuun takaisin, Vainikkalaan ja sieltä rautateitse Uuteenkaupunkiin. Lehmät ja hevoset kuljetettiin merenrantatietä pitkin. Vuonna 1944 perhe päätyi Espooseen, josta isä osti huomattavasti Raudun Lehtolaa suuremman maatilan. Juho Hännikäinen kuoli 1963 ja hänen vaimonsa 1989. Eine Raita elelee talossaan Klaukkalassa.

LÄHDEVIITTEET:

- Viipurin läänin maanviljelysseuran 100-vuotiskertomus
- Raudun historia
- Äyräpään kihlakunnanoikeuden lainhuudatusasiain pöytäkirjat
- Eine Raidan haastattelut

Korleen rakennuskaavoja.

Eros Jäske

Ampaareista

Matti Kähäri kirjoittaa Raudun historiassa muun muassa seuraavaa: Katovuosien aiheuttamien haittojen poistamiseksi ja siemenviljan saannin turvaamiseksi alettiin 1700-luvulla perustaa ns. pitäjänmakasiineja eli ampaareja. Vanhassa Suomessa annettiin tätä koskeva ukaasi marraskuun 29. päivänä 1799. Lahjoitusmaapitäjissä tuli jokaiselle lahjoitusmaalle perustaa oma viljavarasto. Jokaisesta hengille kirjoitetusta ns. podushniesielusta tuli vuosittain suorittaa pitäjänmakasiiniin kaksi kappaa rukiita ja neljännes kappaa kevätiljaa. Vuonna 1806 vapautettiin tästä velvollisuudesta sellaiset populit, joilla ei ollut omia viljelyksiä.

Raudun makasiinitkin ovat aloittaneet toimintansa ennen vuonna 1812. Jokaisella lahjoitusmaalla oli oma varastonsa. Knorring ilmoittaa 1833, että Sumpulan varastossa oli 500 tynnyriä ruista ja 100 tynnyriä ohraa. Leinikylän ja Vehmaisten varastoista ei ole vastaavaa tietoa. Mietttilän hovin perustamisen jälkeen syntyi vielä neljäskin makasiini Rautuun. 1800-luvun puolivälin jälkeen mainitaan siis Raudussa nämä neljä makasiinia eli lainajyvästöä.

Vuonna 1878 päätettiin yhdistää Vehmaisten ja Mietttilän lainajyvästöt. 17.6.1899 pidetyssä kuntakokouksessa yhdistettiin lopullisesti Leinikylän, Vehmaisten ja Mietttilän jyvästöt. Varikselaan päätettiin rakentaa uusi viljavarastorakennus ja siirtää sinne kaikkien kolmen jyvästön viljavarat. Tämän lainajyvästön nimeksi tuli 1936 Raudun lainajyvästö ja siemenrahasto.

Sumpulan lainajyvästö pysyi edelleen erillisenä jyvästönä. Sen toimintapiiriin kuuluivat Aliska, Huhti, Kaskaala, Korlee, Kuninkaanselkä, Palkeala, Pienautio, Raudunkylä, Riikola, Ristautio, Räiskälä, Sirkiänsaari ja Suurporkku. Jyvästörakennus oli Palkealassa.

Sitä mukaa kun maanviljelys kehittyi ja viljelijät vaurastuivat, kadottivat lainajyvästöt merkitystään. Kuitenkin lainasivat varsinkin pienempien talojen omistajat jatkuvasti siemenviljaa jyvästöstä. Vanhastaan ei enempää lainatun kuin maksunakaan saadun viljan laatuun kiinnitetty minkäänlaista huomiota, mutta kun olosuhteet kehittivät, pyrittiin jyvästöstä lainaamaan yksinomaan laatu puhdasta siemenviljaa. Niinpä viimeisenä lainauskautena keväällä 1939 toimitettiin tarvitseville ”Kultasade 2”-kauraa, ”Binder”-ohraa ja ”Timantti”-kevätvehnää.

Alkuaan oli sekä lainaerät että korot maksettu viljana, mutta 1910-luvulla alettiin lainausliikkeessä käyttää myös rahaa. Asiakkaille voitiin myöntää pieniä rahalainoja. Osa ylijäämäviljasta vaihdettiin niinikään rahaksi. Mainittakoon, että Sumpulan lainajyvästö menetti Venäjän rahan romahduksessa 4200 ruplaa pietarilaiseen pankkiin sijoitettuja varojaan.

Lainajyvästöt lakkautettiin 30.9.1948. Raudun lainajyvästöllä ja siemenrahastolla oli silloin varoja 382.000 markkaa ja Sumpulan lainajyvästöllä 302.000 markkaa.

Vilho Kiesiläinen muisteli 1972:

Koti-Raudussa oli muitten merkittävien tapausten joukossa kaksi kertaa vuodessa toistuneet ”ampaaripäivät”. Näinä päivinä asioitiin lainajvästössä. Tällaisten lainajvästöjen tarpeellisuus oli aivan kiistämätön. Vaikka Rautu olikin maatalouspitäjä, se ei ollut maataloustuotteitten puolesta omavarainen, johtuen mm. Pietarin kaupankäynnin läheisyydestä.

Käytännössä lainajvästöt toimivat pankkien tavoin. Lainajvästöllä oli oma hallintonsa ja omat virkailijansa. Ampaaripäivistä ilmoitettiin kirkonkuulutuksella. Lainaus ei ollut aivan yksinkertainen asia. Oli laadittava velkakirja, josta ilmeni viljan laji ja määrä sekä sitoumus lainan maksamisesta ja kaksi takaajaa. Lainanhakijalla piti olla omaa tai vuokrata. Lainan korko oli kasvukaudelta yksi kappa hehdolta ja sitä nimitettiin ”kasvukapaksi”. Tämän jälkeen käsiteltiin velkakirja lainajvästön virkailijoiden toimesta ja hyväksyttiin sellaisenaan, vähennettynä tai pyydettiin lisätakuita, voitiinpa se hylätäkin. Hyväksyttyä velkakirjaa vastaan luovutettiin sitten viljaa.

Lainan maksaminen tapahtui taas syksyllä. Yleensä olivat rautulaiset olleet hyviä lainan maksajia kaikissa asioissa, mutta tämä lainajvästön lainan maksaminen oli niinkuin kunnia-asia.

Lainan maksuun saattoivat ”sattua” talon huonoimmat viljat, hulejyvät, poudan polttamat ja hallan vioittamat, koska lainat maksettiin määrien mukaan huomiota laatuun paljoakaan kiinnittämättä.

Vapaussota runteli Rautua pahoin. Kirkonkylä paloi melkein kokonaan. Lieneekö ollut Luojan varjelus vai järkikö voitti, kun molemmilla puolilla olisi ollut tilaisuus hävittää tuo viljavarasto, mutta sitä ei tehty.

Muistan tuon lainajvästörakennuksen, ampaarin, lapsuudesta lähtien. Isoista hongiasta rakennettu, korkea, punaiseksi maalattu rakennus. Oven yli ulottuva rautakanki ja siinä isokokoinen munalukko kertoivat jo olemuksellaan, että sisällä säilytetään jotain arvokasta. Pelonsekaisin tuntein ja suuri arvonanto sydämessä tuota mahtavaa rakennusta lähestyttiin, kun sen ohi jouduttiin kulkemaan.

Olin noin viisitoistavuotias kun ensi kerran asioin lainajvästössä. Olin syksyllä maksamassa lainoja. Mies asialla! Kirkas, syksyinen päivä, vireä ruuna, lujat rattaat ja itse istumassa säkkien päällä ”puuseppää” vihellellen. Ajoin ampaarille. Siellä oli vilskettä. Oli hevosia ja kärryjä aivan tungokseen asti. Oli miehiä, vanhoja ja nuoria. Puhuttiin paljon. Oli markkinatunnelmaa. Sain vuoroni ovelle. Siinä säkit asetettiin nostolavalle, joka lokin avulla vedettiin yläkertaan. Varsinainen maksaminen oli mielestäni juhmallista. Varastomies apulaisineen muistutti oikeusistuinta. Tarkat mitat, suoralla rimalla mitan päällys tasaiseksi, ei jyvääkään likaa, eikä liian vähän. Kasvukapat päälle ja asia oli toimitettu. Mies tuli taas esille, rennosti tyhjät säkit käsivarrella, rappuja alas...

Veikko Onttonen ja Veikko Pietiäinen

Rautulaista sikataloutta

Kaakkois-Kannaksella lienee kasvatettu porsaita myyntiin jo pitempään. Ainakin viime vuosisadalla vietiin porsaita Pietariin elävinä. Kuljetukseen käytettiin sitä varten valmistettuja pärekoreja. Porsaskauppa Pietariin jatkui 1910-luvulle, jolloin se laajeni myös Viipurin alueelle. Kun Hiitola-Raasulin rata valmistui, antoivat parantuneet liikenneyhteydet lopullisen sysäyksen porsaskasvatukselle. Kauppa ulottui pian koko maahan.

Vilho Sipiläinen mainitsee eräässä kirjoituksessa Sakkolassa olleen kolmisenkymmentä porsasparisniekkaa. Viimeisten vuosien rautatiekuljetukset Sakkolasta olivat noin 40.000 porsasta vuodessa. Itse hän kertoo lähettelleensä noin 5.000 porsasta vuosittain. Porsaskauppa oli ollut Sakkolalle niin merkittävää, että siitä tuli paikkakunnalle enemmän tuloja kuin metsänmyynnistä.

Entä millainen oli Sakkolan kuuluisa rotuporsas? ”*Se oli lyhytkärsäinen, korvat alaspäin taipuneet, pitkäruhoinen ja leveäharteinen,*” sanoo Sipiläinen.

Entä miten nämä asiat olivat Raudussa? Teuraseläinten kauppaa harjoittivat ainakin Ville, Jalmari ja Eetu Pietiäinen Raudunkylältä, Matti Orava ja Matti Nurminen Liippualta, Juho Kirves, Juho Nurminen ja Tahvo Pekkanen Maanselältä, Matti Nahkuri Vepsasta ja Matti Partanen Orjansaaresta.

Parisniekoista kertovat seuraavassa Veikko Onttonen ja Veikko Pietiäinen.

Veikko Onttonen on syntynyt Raudun Palkealassa 1923 Juho Pekampoika Onttosen ja Helena o.s. Partasen perheeseen. Hän on mm. käynyt Mieskotiteollisuuskoulun. Veikko on myös kirjailija, jolla on vielä käsikirjoituksiakin valmiina useaan teokseen. Hänen aikaisemmasta tuotannosta mainittakoon Parkitsijat ja parkittavat, Elintilaa etsimässä sekä Sota ja nuoruus.

Sika ja porsas

Sumerialaisten historiassa sanotaan: Sumerilaiset keksivät kärrinpyörän, mutta keksivät he jotain muutakin. He keksivät sen, että sianporsas on ”Tieteiden ja taiteiden ruhtinas, joka ilmestyy villiporsaanmuodossa täydenkuun aikana määrätyllä kukkulalla”. Siksi sumerilaiset rakensivat tynnyrin vanteineen, että voitiin tehdä olutta, jota käytettiin matkaeväänä kauppareissuilla lepoheikinä määrätyllä kukkulalla, jossa vankureitten perässä kulkevista häristä yksi uhrattiin villiporsaan ilmestyksen uhriksi.

Meillä siellä Karjalan kannaksella oli ehkä ikivanhoja sumerialaistapoja. Oli salvajaiset, oli tappajaiset tappajaiskeittoineen ja salvajaisajuiineen.

Kannaksella Rautu, Sakkola ja Metsäpirtti kuuluivat siihen ”Tieteiden ja taiteiden ruhtinaan ryhmään”, jossa porsas ja sika olivat aikana, jolloin ei ollut meijereitä nautakarjan tuotteiden jalostamiseen, elintärkeä tulojen lähde.

Sikatalous oli sikäläkin jo luonnon puolesta suotuisaa, koska oli kujasia, ahoja ja maantien oja, joissa siat saivat, kuten kanatkin kaikki ne hivenaineet, joita nyt vasta oikein tutkitaan ja niistä valistetaan.

Oli kuuluisa Sakkolan rotuporsas, jonka laskuun kaupattiin vahvempirakenteisia Raudun porsaitakin. Mitä tulee markkinaosuuksiin Valtion rautatiellä, niin kyllä Raudun porsaat olivat enemmistönä, kuin myös markkinamiehet.

Rautulainen porsaskauppias poltikkaissäksi kainalossa tapasi Sakkolan isännän markkinoilla. Ovelasti kysyi: ”*Ostat sie porsaita, Rauvun mies?*” Tähän vastasi Raudun mies: ”*Ostanha mie, vaik teijän pitäjän. Olen sellainen Eetu, ettei rahat ole nietu.*” Sakkolan mies tähän: ”*Kyllä sie vissi ostasit, vua mien siul myy!*”

Porsasviisu

*Raudussa porsaat lastattiin ja Viipuris oltii illalla.
Kaks oli tyttöä vastassa, siel Viipuri asema sillalla.*

*Kouvolaa kun tultiin, oltiin, pantiin ja mäntiin markkinoita katsomaan.
Siellä tytöt oli valmiina varttumassa ja Mikkelin miehet laske rahojaan.
Porsaita myöntiin, syötiin ja juotiin.
Porsasvaunut kulki ratojaan.*

*Kuopioon kun tultiin, kalakukkoa syötiin, juotiin
ja pantiin porsaita ämmille säkkihin.
Porsaita myöntiin, syötiin ja juotiin, yksi meistä joutui jo häkkihin.*

*Iisalmen isännät ne istu ja varttu: Rahoistaankin tekivät sotua.
Emännät ne kyseli ovatko nämä varmaa, sitä Sakkolan kuuluisaa rotua?
Porsaita myöti, oltii ja pantii, mentiin Kajaanin kaupunkia katsomaan.
Isännät ne hyöri, akat ympärillä pyöri ja porsaatkin tanssi jo ripaskaa.
Porsaita myöti, juotii ja syöti, mentii Rovaniemen markkinoita katsomaan.*

*Siellä poromiehet pyöri ja ympärillä hyöri,
kysyi ”räiskyykö Raudussa rapnellit taas?”
Porsaita myytiin, syötiin ja juotiin, mentiin Ouluhun onneamme koittamaan...*

*Oulussa oltiin, pantiin ja mäntiin, sinne rantahan lohia ostamaan.
Porsaita myytiin, syötiin ja juotiin, mentiin Kooklahan korttia pelaamaan.*

*Kokkolassa oltiin, porsaita myytiin.
Tultiin Tampereelle haavoja nuolemaan.
Porsaita myytiin, syötiin ja juotiin, mentiin Tampereen tyttöjä tanssittamaan.
Tampereella oltiin, pantiin ja mäntiin Hämeenlinnan toria katsomaan.
Porsaita myötiin, juotiin ja syötiin, tultiin Lahtehen voittoja laskemaan.*

*Lahdessa oltiin, syötiin ja juotiin.
Kauppamiesten hotellissa tanssittiin.
Tultiin ja oltiin, pantiin ja mäntiin
Karjalan kannasta katsomaan.*

*Eukko iloissansa hyppi, lapset karvoja nyppi,
parisniekan parhaasta puvusta.
Eihän lähde maailman markkinoille miehiä ihan jokaisesta suvusta.
Isä iloissansa itki, kissa maitoa litki ja porsaatkin tanssi ripatskaa.*

*Reissussa oltiin, porsaita myytiin, kottii myö tultiin,
syötiin ja juotiin, oltiin ja pantiin porsaita vaunulasti taas...*

Veikko Pietiäinen on maanviljelijä, joka syntyi Raudussa 1923 Ville Pietiäisen poikana. Hän muutti perheensä kanssa sotien jälkeen Mikkelin maalaiskuntaan ja on tehnyt elämäntyönsä maanviljelijänä vaimonsa Taimin kanssa. Harrastuksinaan Veikolla ovat ensisijaisesti metsästys ja kenneltyö.

Parisniekoista

Maanviljelyksen sekä kaikenlaisen elinkeinotoiminnan ohella oli myös huolehdittava siitä, että ylimääräiset tuotteet saatiin markkinoiduiksi ja näin rahaa. Tätä kauppaa hoitivat parisniekat. Hyvin suurelta osin kotieläinten ja nahkojen, myös riistaeläinten nahkojen myynti kuului tämän kaupan piiriin.

Rautulaisen parisniekat olivat yleisesti maanviljelijöitä sekä tuottivat tilallaan osan kaappaamista tuotteista. Kaupankäynnissä syntyi kova kilpailu eri ostajien välillä. Tuolloin vallitsi yleisesti kysynnän ja tarjonnan laki, joten hinnat muodostuivat tältä pohjalta.

Rautastuotanto oli Raudussa yksi merkittävimmistä tuotannonaloista; se oli peräisin jo Venäjän vallan ajalta. Olihan silloisen Venäjän pääkaupunki Pietari seitsemänkymmenen kilometrin päässä erinomaisine markkinoineen.

Rajan sulkeuduttua Suomen itsenäistyessä oli luonnollista, että porsaskauppa suunnattiin kotimaahan. Tätä tehtävää hoitivat porsasparisniekat, jotka kulkivat ostamassa porsaita eri kylistä ja ostipa eri pitäjistäkin. Porsaat kuljetettiin kasvattajan toimesta Raudun asemalle, jossa oli porsaille oikein lähetyspäivät maanantaisin ja torstaisin.

Porsaiden kysyntä oli yleensä keväällä parempi kuin syksyllä, mistä johtuen kevätporsaat olivat huomattavasti kalliimpia. Olipa kerran eräänä syksynä porsaan kysyntä ollut erittäin heikko. Ajuri, joka kuljetti porsasloutia myyntipaikalle, osti loutallisen, noin 10 kappaletta, kun halpoja olivat ja vei pihaansa. Tarkoituksena oli myydä porsaat tarvitseville. Kun emäntä huomasi, että isäntä toi porsaat pihaan hän arveli, että niitä olisi syötettävä pitkään menekin ollessa erittäin heikko. Hän alkoi säättiä isäntää moimesta kaupasta. Isäntä kimpaantui tästä ja sanoi emännälle: ”*Sinulla oli Singerin kone, kun tähän tulit. Kun sen otat mukaasi ja lähdet, niin asia on sitä myöten selvä.*” Tällaista dramatiikkaakin voi näihin sinänsä hyvää tarkoittaviin kauppoihin sisältyä.

Yleensä kaupankäynti perustui rehellisyyteen ja vilpintekijät karsiutuivat pois omalla painollaan. Eihän sellaisen kauppakumppanin kanssa kukaan halunnut olla asioissa; silloinhan ei ollut kuluttajasuojalakia.

Hevoskaupoissa sattui sellaistaakin, ettei hevonen aina seuraavana päivänä miellyttänytkään. Kerran kolme rautulaista vaihtoi hevosia keskenään ja kaikki ymmärsivät niin, että saivat annettua kauppalangolleen huonomman hevosen, kuin tältä saivat. Jokainen lähti pakoon, ettei naapuri voisi seuraavana päivänä purkaa kauppaa. Eräs heistä palasi seuraavana yönä hakemaan heiniä ja evästä. Emännän tultua katsomasta uutta vaihdokkia, hän totesi isännälle: ”*Älä sie mäne karkuu. Hevonen ei syö.*”

Raudunkylän parisniekkoja oli useitakin. Ville Pietiäinen - Parkkarin Ukko - sekä hänen poikiaan Jalmari ja Eetu. Näiden lisäksi samaa sukua olleet Ville (Vile) ja Juho Pietiäinen. Nämä yllämainitut harjoittivat porsaskauppaa yhteisenä yrityksenä hyvin laajassa mitassa. Heillä oli ostomiehenä Yrjö Nuija - Siprietin Jurkka - Palkealasta sekä ajoittain myöskin Andrei Vaskelainen - Tiposen Andrei - parisniekka parhaasta päästä. Andrei edusti varmaan viimeisenä kuulua parisniekkasukua, joka aina korosti kaupan vapautta.

Ville Pietiäinen eli Parkkalin Ukko ansaitsee kaupankäynnissä aivan oman lukunsa. Siinä talossa harrastettiin liiketoimintaa monipuolisesti. Laajan maanviljelyksen ohessa valmistettiin nahkoja ja turkiksia sekä tehtiin kenkiä. Suutareita oli neljä viisi-kin ja he tekivät ammatikseen kenkiä ja hevosvaljaita. Lisäksi käytiin silloisen mittapuun mukaan laajaa lihakauppaa. Olihan tilalla myös teurastamo. Lihaa välitettiin aina naapurikuntiin ja kaupunkeihin asti. Myös Valkjärven, Kiviniemen ja Käkisalmen varuskunnat saivat usein lihansa Raudunkylältä.

Eläimiä kuljetettiin sekä ajamalla että junassa. Ei ollut harvinaista, että Raudusta ajettiin teuraseläimiä maitse jalkaisin Valkjärvelle. Matkaa oli noin 33 kilometriä. Siat kuljetettiin laatikoissa hevosreessä siinä mukana. Eläimiä ostettiin markkinoiltakin suurempia määriä, tuotiin junalla Rautuun sekä ajettiin asemalta Raudunkylään.

Porsaat kuljetettiin myyjien toimesta asemalla porsaslähetyspäivänä kulkuneuvona hevonen ”telekoineen” eli nelipyöräiset kärrit. Asemalla vallitsi silloin mahtava kiire. Olihan lähetykset hoidettava lyhyessä ajassa kaikkine muodollisuuksineen, joihin kuului mittaus, osoitteiden kirjoitus, porsaiden ja rahtien maksu.

Parisniekoilla oli silloisen tavan mukaan mahtavat lompsat, oikein kolmi- tai nelinkerroin taitettavat. Lähetyspäivinä käsiteltiin rahaa aika isoja määriä, tapahtuivathan kaikki maksut käteisenä.

Rautateilläkin yritettiin sopeutua myös tähän taloudellisesti tärkeään yritykseen joustavasti. Kun asemalla oli vain yksi vaaka, oli mahdottomuus punnita joka laatikkoa. Kehittyi sellainen käytäntö, että pienimmät porsaat painoivat kymmenen, seuraavat viisitoista ja kaikkein suurimmat kaksikymmentä kiloa.

Sattui myöskin niin, että vastaanottoasemalla joku virkailija halusi punnita lähetysten ja jos havaitsi sen liian kevyeksi, lähetti ”sapiskat” Raudun asemamiehille. Näitä jouduttiin sitten jälkikäteen hyvittämään.

Mutta systeemi toimi hyvin ja porsaat lähtivät aikanaan. Näihin porsaiden kuljetuksiin käytettiin sitä varten varattuja porsasvaunuja, joissa oli lämmityslaitteet. Ne olivat tarpeen kylminä vuodenaikoina. Vaunut palasivat aina takaisin Rautuun ja näin tämä toiminta jatkui viikosta toiseen.

Raudusta lähti lähetyspäivinä kuudesta kymmeneen vaunua. Kun vaunussa oli aina 5–6 ”loutaa” ja loutassa noin kymmenen porsasta, niin huomaamme, että varsin suurista porsasmääristä oli kysymys.

Teollista toimintaa

Myllyjä, sahoja ja muita laitoksia

Teollisia elinkeinoja Raudussa edustivat pienet myllyt, muutamat sahat sekä aikoinaan ”Sumpulan savotta”.

Vuonna 1812 oli Raudussa kolme kruunulle veroa maksavaa ja kuusi omaa tarvetta varten jauhavaa myllyä. Veroa maksoivat Briskornien omistama Sumpulan mylly sekä orjansaarelaisen Antti Huuhkan Anttilanojan ja Sirkiänsaarella sijaitseva Paul Kekäläisen mylly. Nämä olivat kaikki vesimyllyjä. Kotitarvetta varten jauhavia myllyjä olivat Briskornien tuulimylly Sumpulassa, Yrjö Pelkosen vesimylly Kopolassa, kenraaliluutnantti Fockin vesimylly Kylmäojassa sekä Vehmaisten lahjoitusmaan kolme tuulimyllyä Vehmaisissa, Vakkilassa ja Paksupolvessa.

Huomattavin 1800-luvun teollisuuslaitoksista Raudussa oli Sumpulan rautatehdas Savotanojan varrella Kuninkaankylän pohjoispuolella noin kolmen kilometrin päässä itse Sumpulan hovista. Tehtaassa oli aluksi masuuni ja valimo, myöhemmin myös konepaja. Rautaa valmistettiin omasta pitäjästään saadusta järvi- ja suomalmista. Rautamalmia mainitaan viedyn myös Putilovin asetehtaalle Pietariin.

Tehtaassa tai savotassa kuten sanottiin, valmistettiin hellarautoja, hautapatsaita, keittopatoja eli sukunoita ja pyöreitä tykin kuulia. Tehdasta sanottiin myös sukunasa-votaksi.

Tehdas on perustettu Knorringin mukaan 1828, mutta myös vuosi 1795 mainitaan. Vuokrasopimuksessa 29.4.1799 mainitaan mylly- ja viinapolttimo. Vuonna 1880 oli tehtaalla työssä yksi seppä, 18 muuta työntekijää ja kirjanpitäjä. Tehtaan toiminta lopetettiin 1897.

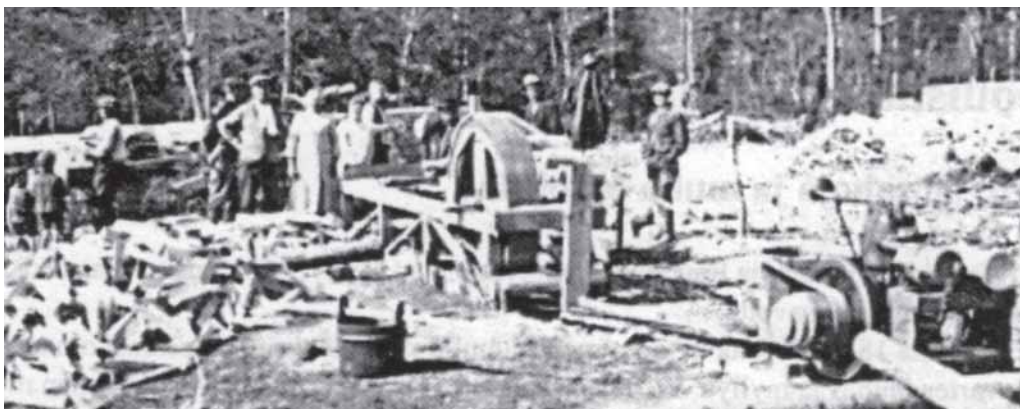
Vanha mylly jatkoi edelleen toimintaansa saaden seuralaisekseen höyrysaahan. Se oli 1920-luvun alussa pitäjän suurin sahalaitos ja tarjosi työtä 16 henkilölle. Sahalaitoksen vuokrasi Albert Loponen 1920-luvun alussa ja vuoden 1932 alusta veljekset Simo ja Martti Husu. Sahalla työskenteli noin 40 henkilöä.

Kylmäojoan mylly sulkuineen 1918.

Tiiliä oli savotalla valmistettu jo ainakin 1800-luvun alkupuolelta lähtien. Savitiilejä tehtiin myös Kaskaalassa, Niittyjärvellä ja Suvenmäellä. Lisäksi oli sahalla pärehöylä, joka valmisti kattopäreitä.

Liippuan saha ja mylly sijaitsi pienen puron varressa vajaan kilo-

Kattopäreiden höyläystä 1923 Vepsassa.

metrin Kelliöstä itään. Sahan oli perustanut nimismies R. J. Relander vuosisadan alussa. Sahan puolella oli raami- ja sirkkelisaha sekä höyläkone.

Martti Pyykkö harjoitti sahaliikettä aluksi Maanselällä ja sitten myös asemalla. Aseman saha joutui sitten Raudun Saha Oy:n omistukseen. Sahalla käyttövoimana oli höyry. Siinä oli kaksi raamia sekä monia sahaus- ja höyläkoneita. Sahan yhteydessä toimi myös mylly useine kivipareineen ja suurimolaitteineen. Aivan pitäjän rajalla Anttolassa oli Juho Kermisen omistama saha- ja myllylaitos.

Anttolan mylly
1930-luvulta.

Korleen hovin saha ja mylly suoritti myös lähiympäristön sahauksia ja jauhatuksia. Muita vastaavia laitoksia olivat Luomalan saha Orjansaaressa ja Paussun saha Orjansaaren ojassa, Kermisen ja Partasen mylly ja sirkkelisaha asemalla sekä Sirkiänsaarella 1918 jälkeen toiminut Mannerin saha.

1900-luvun alkupuolella oli kauppias Juho Kermisellä Kylmäojan mylly ja pärehöylä sekä pieni limonaditehdas, jonka myöhemmin omisti Jussi Vaskelainen. Vielä on mainittava Ville Pietiäisen nahkojen parkituslaitos Raudunkylällä sekä Matti Pusan sementtivalimo Mäkrällä. Pusa valmisti kaivonrenkaita.

N. Podutskij valmisti asemalla rehukärryjä ja muita ajokaluja, Heikki Junni Orjansaaresta ja Juho Sojakka Kärsälästä tekivät rekiä ja Juho Karhunen Luukkolanmäel-

tä suksia, kuten monet kyläpuusepätkin. Kyläseppiä oli eri puolilla pitäjää, mm. Haajanen, Orloff, Damski, Lopenen, Jäske, Kesseli, Pulli ja Holttinen.

Puutavaraliikemiehinä toimivat mm. Juho Kerminen, Matti Partanen, Martti ja Juho Pyykkö, Aleksanteri Vaskelainen, Jalmari Pietiäinen ja Antti Karikuusi.

Myllyistä kertoilee Mikko Kalmi

Ehkä kuuluisin ja yritteliäin myllyalan mies lienee Raudussa ollut Martti Pyykkö. Hän oli syntynyt 1887 Kivennavalla, josta tuli vapaussodan jälkeen Anttolan myllyn hoitajaksi. Myöhemmin hän osti myllyn omakseen ja rakensi sen yhteyteen sirkkelisahan.

Vuonna 1922 hän vaihtoi myllynsä Aleks. Lehtosen kanssa tämän maatilaan Vehmaisissa. Kohta ensimmäisenä kesänä Vehmaisiin tultuaan hän alkoi puuhata myllylaitosta maansa kohdalle virtaan. Punnituksen tulos osoitti padon avulla tehtävän vesialtaan muodostuvan sopivasti omalle maalle.

Laitoksen valmistuttua oli siellä kalustona kaksi suorajauhatuskiviparia, ohran kuorimakivi ja ryynityslaite. Myös valoa kehittävä sähkögeneraattori oli myllyn yhteydessä. Seinän takana mäen puolella oli kitkakäyttöinen halkaisusirkkeli. Käyttövoimansa laitteet saivat painovesiturbiinista.

Kohta toiminnan alettua tapahtui yllättävää. Vesialtaan vesi nousikin kilometrin verran laskettua pitemmälle. Siitä jotkut alajuoksun maanomistajat tekivät valituksen, ja oikeus määräsi padon avattavaksi. Ehti siinä tapahtua padon murtuminenkin.

Martti Pyykkö myi koko Vehmaisten tilansa ja rupesi rakentamaan asemalle uutta teollisuuslaitosta.

Liippuan myllyllä asioineet muistavat varmaan siellä myllyn pääoven edessä olleen rappukiven. Sen luonnonkivestä muovatun myllykiven toinenkin puolikas oli alueella, siellä myllyn vasemmalla sivulla syvässä poterossa olleen lähteen vieressä astuinkivenä. Vanha kansa kertoo, että tällä paikalla olisi joskus aikaisemmin pyörinyt vesiratasmylly ja se vesiratas niitä kiviä silloin pyörittänyt.

Pyykön raamisahan käynnistäminen vuonna 1923. Henkilöt vasemmalta: Juho ja Martti Pyykkö, Juho Kerminen, Matti Partanen ja Urho Koivu. Oikealla muuta yleisöä.

Vuonna 1880 mainitaan myllyn omistajaksi Tahvo Vanhanen, seitsemän vuotta myöhemmin taas M. Muukka. 1903 myllyn omisti nimismies Relander.

Silloin ruvettiin uudistamaan. Kun energianlähteenä oli koko laitoksessa vain 12 hevosvoimaa kehittävä tavallinen painovesiturbiini, oli jotain tehtävä. Painovesiturbiini muutettiin osaksi myös imulla toimivaksi, josta oli se hyöty, että turbiinin voi asentaa niin

ylös, että kaikki työkoneet voi kytkeä ilman minkäänlaista välivaihtoa suoraan turbiinin vaaka-akseliin. Kivet pantiin pyörimään kokonaan eräänlaisten koplarilaitteiden varassa, jolloin saatiin kitkan aiheuttama energian hukka kokonaan eliminoiduksi. Samanlainen koplarilaite asennettiin sahapuolen akseliston ja turbiiniakselin väliin. Niinpä voitiin toimia, ettei sahan eikä myllyn puolella tarvinnut minkään rattaan tai akselin pyöriä hyödyttömästi.

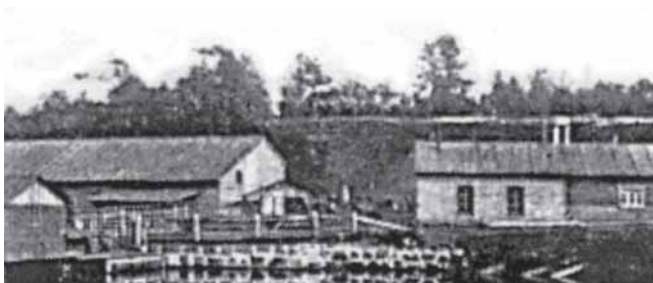
Kalustona myllyn puolella olivat kaksi 90 cm:n suorajauhatuskiviparia, ohran kuorimakivi ja ryynityslaite. Sahapuolella oli työkoneina raamisaha, kanttisirkkeli, kaappa, höyläkone ja pärehöylä.

Kuten jo on käynyt selväksi, oli energiaa laitoksessa vähänlaisesti. Teho ei riittänyt edes koko myllypuolen kaluston pyörittämiseen samanaikaisesti. Jos kiviparit olivat pyörimässä, ettei tehoa riittänyt enää ohrakiveen. Paljon kiusallisempi oli voimantuute sahaustoiminnan puolella. Raami ja kantti eivät jaksaneet pyöriä samanaikaisesti, toisen tai toisen oli levättävä. Se hidasti työtä.

Talvella tahtoi vedenpuutekin tehdä haittaa, samoin kuin kesällä poutien aikaan. Minkäänlaista veden säännöstelymahdollisuutta ei Liippualla ollut, sillä sulun korkeus oli matala ja vesiallas sulun yläpuolella vähäinen. Siksi oli tulvavedet juoksutettava hyödyttömästi ohi.

Sumpulan ruukki

Eevert Laineen kolmiosaisen julkaisun Suomen vuoritoimi 1809–1894 mukaan Sumpulan masuunin perustaja oli Venäjän henkivartioston ratsutykistön eversti Aleksander Andreijevits' Fock. Hän meni naimisiin Raudussa olevan Vehmaisten hovin omistajan, kenraaliluutnantti Aleksander Borisovits' Fockin tyttären Annan kanssa. Erottuaan virastaan osti eversti A. Fock 1820 hovineu-

Sumpulan saha ja mylly.

vos Ivan Briskornilta Raudun pitäjässä olevan Sumpulan hovin, joka käsitti 70 taloa ja ryhtyi suunnittelemaan masuunin perustamista hovin maille.

Masuunin perustamiseen houkutteli Fockia ennen kaikkea se, että suomalmia oli Raudun soissa melkein kaikkialla tavattavissa, monin paikoin 0,5–1,5 kyynärän paksuudelta. Sakkolassakin oli suomalmia runsaasti, samoin Suvannon rantaniityllä. Masuunin perustamiseen houkutteli myös Pietarin läheisyys ja se, että siellä oli suuri kysyntä valutakkiraudasta.

Heinäkuussa 1827 jätti Fock senaattiin anomuksen saada perustaa Rautuun Sumpulan rälssitilan maalla Sumpulanojan etelärannalle järvi- ja suomalaisin sulattamista varten masuunin ja valimon. Masuuni valmistuikin samana syksynä, koska jo seuraavan vuoden tammi-helmikuussa vietiin Pietariin kolmekin lähetystä Sumpulan takkirautaa. Toukokuussa 1828 vuorimestari Idestamin suorittamassa tarkastuksessa todettiin, että masuuni oli rakennettu. Edelleen oli valmiina valimo, neljä työläisrakennusta ja hiilihuone. Ruukki käytti samaa vesipyörää kuin paikalla jo ennestään ollut mylly.

Putouksen korkeus oli neljä jalkaa seitsemän tuumaa ja vettä riittävästi läpi vuoden käyttämään suurenpuoleista vesilaitosta. Puut saatiin pääasiassa omista metsistä.

Lokakuun 8. päivänä 1928 myönsi senaatti Fockille oikeuden perustaa mainittuun paikkaan masuunin ja valimon sekä antoi niille kymmenen vapaavuotta. Ruukin nimesi tuli Sumpula.

Sumpulan ensimmäinen masuuni oli laitettu tavalliseen tapaan pyöreäpiippuiseksi ja sulatus tapahtui hiilillä.

Ruukkien toimintatavoista Suomessa yleisesti

Suurimmalla osalla ruukeistamme oli varsin huomattavia maaomaisuuksia. Sumpulalla noin 28.000 tynnyrinalaa (1 tynnyrinala = 0,494 ha). Monet ruukit hoitivat suuren osan maistaan itse ja saattoivat maanviljelyksen niillä mallikelpoiseen kuntoon. Pääasiassa maat olivat kuitenkin lampuotien ja torpparien hallussa, mikäli niitä eivät viljelleet entiset kruununtillalliset tai heidän jälkeläisensä. Muutaman esimerkit lienevät paikallaan osoittamaan, millaisia päivätyövelvollisuuksia ruukinpatruunat alustalaisviljelijöilleen määräsivät.

Tenholassa olevan Perskombölen 1/3 manttaalin suuruisen talon lampuoti maksoi Fiskarsille 6 t. rukiita ja 45 lästiä (1/2 t.) hiiliä sekä suoritti 30 hevos- ja 30 miestyöpäivää. Gennarbyn puolikassäterin lampuoti maksoi Fiskarsille 1830–40-luvuilla veroina 11 1/4 t. rukiita, neljä syltä halkoja, 10 syltä tiilipuita, 69 lästiä hyviä hiiliä, teki 18 hevos- ja 18 miestyöpäivää omin ruuin, sekä kuljetti Kärkelän, Kosken ja Fiskarsin välillä raakakuparia ja tiiliä. Kuljetuspalkkio oli 50 k. kuparikpp:lta (180 kg) ja yksi rupla sadalta tiileltä. Monesti oli vuokravelvollisuus määritelty sangen epämääräisesti, josta esimerkkinä vuokrasopimus Taalintehtaalta 1811. Sen mukaan vuokralaisen tuli maksaa tilasta menevät verot, hankkia ruukille 40–50 lästiä hiiliä ”eli sen mukaan, kuin tilan metsän katsotaan ajanmittaan sallivan”.

Kun Strömforssin ruukki oli 1750 lunastanut verotilaksi Vähä-Ahvenkosken kylässä olevan Svarvarsin kruununtilan, lisättiin sen veroja vähitellen niin, että viljelijän oli 1869 suoritettava paitsi tilasta menevät yleiset verot ja rasituksen, neljä hevostyöpäivää viikossa omin ruuin, 30 häkkiä tiiltä, yksi leivistä voita, yksi passi, kuusi kappaa tuhkaa, kuusi naulaa pellavalankaa ja puoli syltä puita. Velkojen maksamiseen täytyikin tila mainittuna vuonna myydä. Tämän johdosta on todettu, että sadat ja taas sadat ta-lonpoikaissuvut ovat jakaneet saman kohtalon, käyneet samaa tietä: rälssi-, kruunun- ja augmenttitilan viljelijästä on tullut verolleostetun augmenttitilan viljelijä, lampuoti, työläinen, joka onnellisimmassa tapauksessa on vaimoineen ja lapsineen päätynyt johonkin mäkitupaan kylän ulkolaidalle.

Ruukkeja hoidettiin siis kuin omavaraistaloudessa olevaa suurkartanoa. Lampuodit ja torpparit hankkivat suuren osan hiilistä ja hiilipuista sekä suorittivat monessakin ruukissa kaikki päivätyöt, jotka tarvittiin raaka-aineiden ja tuotteiden kuljetukseen sekä ruukin omassa viljelyksessä olevien maatilojen hoitoon. Maiden osto saattoi talonpoikaisväestön laajoilla alueilla lampuotien ja torpparien epävakaiseen asemaan, josta oli vahinkoa sekä viljelijöille että ruukinomistajille. Niinpä eräässäkin arvovaltaisessa hiilikauppaa ja metsänhoitoa käsittelevässä lausunnossa vastustettiin ankarasti ”maan vapaan talonpoikaissäädyn hävittämistä vuoritoimen kautta”.

Katovuosi tai muu taloudellinen vastoinkäyminen pakotti heikossa taloudellisessa asemassa olevan lampuodin varsin usein turvautumaan etumaksun ottamiseen rukiinomistajalta. Laina perittiin takaisin hiilinä ja hiilipuina, joiden hinta saatettiin jokseenkin vapaasti määrätä. Hiilikauppojen houkuttimina käytettiin myös tupakkaa, viinaa, tukkien sahausoikeutta ruukin sahassa jne. Tyytymättömyyttä herättivät talonpojissa myös ruukkien patolaitteet, jotka useasti estivät pahimpien hallanpesien kuivatuksen.

Venäjällä ruukeissa käytettiin myös maaorjia. Näitä maaorjatyöläisiä oli saattanut olla myös eversti Fockin perustamassa Sumpulan ruukissa. Hänen puolisonsa Anna oli yhdessä sisarensa kanssa perinyt Novgorodin kuvernementissa Tihvinan piirikunnassa olevan Novaja Selon tilan, jossa oli 11 kylää ja 232 miespuolista maaorjaa. Ainakaan myöhemmin ei Sumpulassa maaorjia ole ollut, päätellen siitä, että Sumpulan työläisluetteloissa, joita on vuodelta 1832 alkaen, ovat työläiset ovat melkein kaikki suomalaisnimisiä. Sen sijaan olivat Annan Ruukin melkein kaikki työläiset venäläisnimisiä. Mutta sen perustajalla hovineiti Anna Orlov-Tsesmenskillä oli valtaviin suomalaistilojen lisäksi suuria maatiloja myös Venäjällä, joista maaorjien siirtäminen suomalaiseen ruukkiin oli helppoa.

Hiilensaannin turvaamiseen ei riittänyt ainoastaan metsämaiden hankinta, vaan oli kehitettävä myös hiilenpolton teknillistä taitoa. Yleisimmin käytettiin pystymiiluja. Tavallisimmin oli miilun ympärysmitta 15-16 syltä. Hiilipuut olivat 4 1/2–5 kyynärän pituisia. Useimmiten ne hakattiin keväällä ja poltettiin syksyllä. Miilu sammutettiin tukkimalla kaikki aukot, jonka jälkeen se sai olla muutaman päivän koskematta. Tavallisimmin se kuitenkin hajotettiin heti ja sammutettiin vedellä.

Hiilien kalleus ja muut vastoinkäymiset vaikuttivat siihen, että vuoden 1829 alkupuolella Sumpulan masuuni muutettiin puilla käyväksi. Puut pinottiin piippuun vaakasuoraan asentoon ja niiden päälle asetettiin malmi. Käytettiin ilmakeivää mänty- ja kuusipuuta, joskus aivan tuorettakin puuta.

Myös puhalluslaite oli erikoinen. Tästä puhalluslaitteesta sanoo Viipurin läänin maaherra August Ramsay senaatille toukokuussa 1830 elinkeinoelämän kertomuksessa, että ”*Sumpulan masuuni ja valimo on varustettu tässä maassa ennen tuntemattomalla, Englannissa joku vuosi takaperin keksityllä puhalluslaitteella, jonka muodostivat pääasiallisesti ilmatiiviit suuret puutiinut, joista ilma ylös- ja alaskulkevan männän painamana puhalletaan suuremmalla voimalla ja halvemmalla laitteella kuin tavalliset palkeet.*” Lukuisia asiantuntijoita sekä Suomesta että Venäjältä kävi tutustumassa Sumpulan laitoksiin.

Toukokuun 9. päivänä päättyi 11 kuukautta kestänyt puhalluskausi, jolloin oli saatu 2219 kipp. takkirautaa. Siihen oli käytetty 7118 kipp. malmiä ja 7347 kuutiometriä mänty- ja kuusipuuta. Jo heinäkuussa saatiin masuuni taas uuteen panokseen.

Pietarin valimoihin lähetettiin valutakkirauta ja sinne myytiin myös Sumpulassa valmistetut valutavarat, joiden laatua kiitettiin.

Vuoden 1840 tienoissa valettiin Sumpulassa etupäässä 2–3 puudan painoisia putkia, joita käytettiin Pietarin kaasuväläistukseen. Vuonna 1847 mainitaan Sumpulassa valmistetun vuosittain 15–20.000 puutaa takkirautaa, josta 3/4 oli erilaisia valutöitä kuten pyöriä, retortteja, kaasu- ja vesijohtoputkia, ristikkoja, helloja, huhmareita ym.

Tuotteiden hyvä menekki saattoi Fockin suunnittelemaan toisenkin masuunin perustamista Viisjoen varrelle Korleen kylään. Lupa myönnettiin, mutta eversti Fockin kuolema 19.1.1838 esti aikeen toteuttamisen.

Valutakkiraudan hinnan kohoaminen vaikutti siten, että vuodesta 1868 alkaen Sumpulassa nostettiin tuotantoa. Valmistus oli vuosina 1868–79 keskimäärin 1298 kipp. vuodessa. Ruukilla oli masuuni ja kupu-uuni, pieni konepaja ja verstaas maanviljelyskoneiden valmistusta varten. Masuunilla oli yhä sama omituinen muoto kuin 1920-luvulla. Valmistusprosessissa tapahtui sikäli muutoksia, että puut pilkottiin lyhyemmiksi ja poltettiin osaksi myös hiiltä, kun oli alettu käyttää kauempaa, aina Pyhäjärveltä sakka tuotuja fosforipitoisia malmeja. Suomalmi saatiin läheisiltä niityiltä ja Sortanlahden ympäristöstä Laatokan rannalta. Valuartikkeleja olivat nyt kamiinat, pesukoneet, uunit, padat, aurat ja muut maanviljelyskoneet. Ne kuljetettiin kesäisin Suvannon rannalle Vaskelaan ja siitä ruukin omilla aluksilla Pietariin.

Malmien vähentyminen ja puiden kallistuminen johtivat lopulta siihen, että Sumpulan masuunin toiminta lopetettiin 1882. Valimo ja konepaja jatkoivat vielä toimintaansa. Kun tulipalo 20.2.1897 hävitti valimon ja konepajan, ei niitä enää rakennettu uudestaan.

LÄHDEVIITTEET:

- Laine Evert: Suomen vuoriteollisuus 1809–1884
- Teollisuustilasto 1898
- Valtiovaraintoimiston kirj. KD 1843 161/395
- Talousosaston kirj. AD 1827 442/35
- Jutikkala Eino: Suomen talonpojan historia 1942–1958

Teuvo Kuparinen

Tervankeittoa

Kolmekymmentäluvun alussa vallinnut yleismaailmallinen pula-aika koetteli ankarasti myös rautulaisia. Raja oli suljettu. Hyvin kannattanut Pietarin kauppa oli ajat sitten loppunut. Oli tultava toimeen ilman tukiaisia. Hankittava taloudessa tarvittavat rahat maan ja metsän tuottamilla tarvikkeilla ja aineilla.

Sen ajan maamies ei saanut tukea yhteiskunnalta. Huonot suhdanteet tuntuivat siinä, että raha oli tiukassa. Metsätkään eivät tehneet kauppaansa. Säännöllisiä maitotilejäkään ei tunnettu.

Mukautumiskykyä tarvittiin. Sitähän karjalaisilla on väitetty olevan. Uusia tulonlähteitä keksittiin. Syntyi pientä teollisuuttakin. Oli porsas-, saha-, tiili- ja tervateollisuutta. Vaatteet valmistettiin kotona.

Isäni oppi tervankeittotaidon Aliskassa asuneelta Terva-Taavetilta. Tämä tervankekotapa perustui puun kuivatukseen. Tervaskannot kangettiin tai räjäytettiin irti maasta. Ne pilkottiin ja kuivattiin.

Itse tehdas muistutti viinatehdasta. Tervakset ladottiin teräslevystä tehtyyn uuniin. Uunin suupelti muurattiin savella ilmatiiviiksi. Uunin perällä sen yläosasta johti noin kahden tuuman putki vesitynnyrin läpi. Tynnyri muodosti lauhdutusosaston, jossa puusta höyrystyneet aineet tiivistyivät nesteeksi.

Uunin alla sytytettiin tuli. Aluksi tapahtui lämmitys pienellä tulella. Parin tunnin kuluttua tiivistyi niin sanottu tervavesi, joka sisälsi veden lisäksi tärpättiä. Neljän, viiden tunnin lämmityksen jälkeen oli tervaksista irronnut kaikki terva ja jäljelle jäivät vain hiilet pannuun. Hiilille löytyi myös käyttöä pajassa. Ne isäni myi kirkonkylän sepälle sekä oman kylän tarpeisiin. Tervavettä haettiin pitkienkin matkojen takaa keuhkotautia potevien lääkkeeksi.

Tervauuni täytettiin silloin tällöin koivutuohilla. Tämän kierroksen tuloksena saatiin tököttiä, joka oli erinomainen aine valjaiden ja rukkasten kyllästämiseen.

Perheemme joutuessa evakkoon Pieksämäelle rakensi isä-Ville Hinkamäen leppikkoon uuden tervajalostustehtaan. Tervaa ja tököttiä syntyi jälleen. Keksittiinpä polttoainepulan vallitessa tislata tervavesi uudelleen, jolloin saatiin tärpätti eron. Tärpätillä pyöri maatalousmoottori, tosin tavallista enemmän savuten.

Savolaiset eivät osanneet arvostaa kuivatislattua ”Villen tervaa”. Heistä oli parempaa niin sanottu hautaterva, joka sisältää kaikki kuona- ja lisäaineet. Mutta kyllä Pieksämäen sonniasemalla vielä voideltiin valiosonnien sorkat Villen valioteravalla.

Pentti Jäske

Kyläseppä Ville

Teknikko Pentti Jäske on syntynyt Raudussa 1920 mäkitupalaisen, seppä Villen (s. 1870) ja vaimon Marian (s. 1876) kymmenentenä lapsena. Hän on tehnyt pitkän päivätyön metalliteollisuuden palveluksessa kuin myös yhteiskunnallisesti virkailijarouvansa Ullan kanssa kasvattaen kolme akateemisen koulutuksen saanutta lasta, joiden etunimetkin kielivät voimakkaasta karjalaisesta perinteestä.

Villen pajassa

Lähes puoli vuosisataa toimi Ville Jäske seppänä Raudun kirkonkylässä. 1930-luvun alussa oli kirkolla jo useitakin seppiä.

Sepän työ oli erittäin monipuolista; hevosen kengitystä, ajoneuvojen ja maanmuokkauskoneiden kuten astuvan, luukan, hankmon yms. korjausta. Kun oli menossa kärrynpyörien raudoitus, oli siinä useampikin perheenjäsen painamassa kuumaa kiskoa pyörän palstalle. Vanhin pojista ja toisetkin lapset olivat usein ahjon paljetta painamassa ja apulaisina. Tärkeä tehtävä oli myös lyhdyn eli vanarin pitäminen, kun työ jatkui joskus iltamyöhään. Tuo valon pitäminen oli muuten sellainen työ, josta ei saanut koskaan kiitosta. Varsinkaan silloin, kun seppä toimi jonkun hiustenleikkaajana. Asiakkaanahan saattoi olla vaikkapa itse kirkkoherra.

On ihmeteltävää näin nykyaikaista konepajatekniikkaa tuntevana, kuinka alkeellisilla työvälineillä seppä Jäske teki niin taidokasta työtä.

Seppä Jäsken perheeseen kuului kaikkiaan kymmenen lasta, joista kuusi tytärtä ja neljä poikaa. Vanhimmat lapset olivat jo maailmalla elantoansa hankkimassa, kun nuorimmat eivät olleet vielä syntyneetkään.

Rautulaisia seppiä. Vasemmalta lukien Ville Jäske, seppä Aaro, Antti Karonen, ?, Matti Orava ja Adam Pusa.

Kylässä oli muitakin monilapsisia perheitä kuten Määttäset, joita oli neljä veljestä samanaikaisesti sodassakin. Heistä jäivät Aleksander ja Lauri palaamatta. Ruuskasen perheestä oli myös neljä poikaa sodassa, palaamatta jäi Helge. Myös seppä Jäsken kaikki pojat olivat sodassa, joka vei Nikolain ja Einon.

Nuorin pojista oli Pentti. Hän tuplasi koulun viimeisen luokan, vaikka ei luokalle jäänytkaan. Kun ei ollut mahdollisuutta oppikouluun, eikä muutakaan työtä ollut, hän meni joulun jälkeen 1934 opettaja Kokon puheille ja pyysi saada tulla uudelleen kouluun. Niin tapahtuikin ja Pentti sekä opettajapari Kokko lopettivat koulunsa samaan aikaan. Pentti paransi todistustaan ja piti jäähyväispuheen Kokon pariskunnalle oppilaiden puolesta, kun he jäivät eläkkeelle 32 opettajavuoden jälkeen.

Vanhin lapsista, Sofia, tuli monelle tutuksi kunnan kirjastonhoitajana. Hän oli toimissaan talvisotaan saakka, 17 vuotta.

Seppä Ville Jäske kirkonkylästä hevosta kengittämässä vuonna 1929.

Asevelitalotoimintaa

Asevelitalotoiminta ehti Johannes Virolaisen kirjan mukaan antaa vuosina 1942–43 palautetussa Karjalassa merkittäviä tuloksia. Alueelle pystytettiin noin 1500 asevelitalokehikkoa, jotka armeija oli pääosin valmistanut. Se huolehti myös kehikoiden kuljetuksesta rakennuspaikalle.

Karjalaisten Aseveljien Liiton talotoimikunta, jossa oli armeijan, aseveljien ja paikallisen väestön edustaja, jakoi talot ja huolehti aseveljien ja paikallisten aseveliyhdistyksen toimesta perustuksen kaivusta, talon pystytyksestä, ovien ja ikkunoiden, uunien ja varusteiden hankinnasta.

Ville Jäske sai 1942 asevelitalon. Sen luovutuksen yhteydessä ojensivat aseveljet hänelle Suomen Aseveljien Liiton adressin, jossa luki:

VILLE JÄSKE

Yksikön 2170 aseveljet lähettävät Teille, syksyllä 1942 rakentamansa asevelitalon isännälle sekä kaikille asukkailla tervehdyksensä toivottaen parhainta menestystä rakkaalla kotikonnalla alkaneelle uudelle elämälle.

Seisköön asevelitalomme vankkana perustuksellaan, pysyvänä merkinä jälkipolville siitä asevelihengestä, joka innosti Suomen miehet talkoilla rakentamaan uusia koteja sodan hävittämille raunioille.

Karjalan kannaksella

Luutnantti Eino Ijäs
Rakennuspäällikkö

Sotamies Gösta Syrjälähti
Rakentaja

Rakentajien toivomus ei toteutunut. Seppä Jäske menetti kotinsa vapaussodan aikana 1918 ja talvisodan aikana 1939. Se sama kohtalo oli asevelitalolla 1944.

Talo sijaitsi hautausmaan lähellä ja paja aivan siinä hautausmaan kiviaidan vieressä. Siitä ei ollutkaan sitten pitkä matka siirtyä aidan toiselle puolelle, kun sepän vasara kirposi kädestä ja seppä Jäske kuoli viimeisessä kodissaan 23.7.1943, 73 vuoden ikäisenä.

Aaro O. Jantunen

Juho Kermisen toimia

Raudun kunnan Orjansaaren kylässä toimi useita vuosikymmeniä aina 1920-luvun lopulle voimakashenkinen maanviljelijä ja sekatavarakauppias, Juho Kerminen, jota myös Ukko-Kermiseksi tituleerattiin.

Huomioimalla sen aikuiset mahdollisuudet kaupan ja maanviljelyksen harjoittamiselle, vaativat mainitut ammatit harjoittajaltaan erikoista älyllistä ja herpaantumaton toimintatarmoa. Nämä Luojan luomat hyvyydet omasi Juho Kerminen.

Kauppatavaroiden kuljetus oli vaikeaa, sillä maantiet olivat heikkokuntoisia. Talvella auraamattomat, mutkaiset ja mäkiset. Rautatie Hiitolasta Rautuun valmistui vasta itsenäistymisemme kynnyksellä, mistä johtuen tapahtuivat tavarakuljetukset hevosveitoisilla ajoneuvoilla. Tavaraostot suoritti Juho Kerminen vapaussotaamme saakka pääasiallisesti Pietarista. Pääasiassa Pietarin kauppiaille Kerminen myös myi mm. oman karjansa tuotteita. Tällaisessa bilateraalaisessa kaupassa oli se etu, että vientitavarat maksoivat Pietarista ostettavat tavarat. Tämän lisäksi saivat rahtimiehet ja hevoset aina kuorman sekä meno että paluumatkalle.

Orjansaaren kauppaansa osti Kerminen Pietarista erilaiset ryynit, jauhot, sokerin, teen, kahvin, sikurin, tupakan, kirassin, sienvoin, kärrivaseliinin, erilaiset katto- ja pöytävalaisimet, kankaat, pito- ja pyhäjalkineet naisille sekä miehille.

Kerminen omisti Orjansaaren kylähuutoon kuuluvia useita viljelys- ja metsätiloja. Tilojen tuoton, varsinkin 50-päisen lypsykarjan tuoton Kerminen markkinoi vapaussotamme alkuun saakka Pietariin. Rajan sulkeuduttua toimitti Kerminen ostokset Viipurista ja Käkisalmesta.

Kauppakartano sijaitsi Orjansaaren kylän keskellä kylän korkeimmalla kunnaalla, Rautu-Kivennapa maantien välittömässä läheisyydessä. Talon ja muiden rakennusten hellävarainen koristeellisuus oli silmää hivelevää, samoin pihamiljööön. Varsinaiseen kauppataloon, missä Kerminen asusti Liisa-vaimonsa ja lastensa kanssa, kuului

Juho Kermisen kauppa

yhdeksän huonetta myymälän lisäksi. Myymälän seinän takana sijaitsi konttori, missä Kerminen hoito kirjanpidon helmitaulua apunaan käyttäen. Konttori oli Kermiselle pyhä paikka, eikä sinne ollut kauppiaan lisäksi muilla asioita.

Myymälä ei ollut suuren suuri, sisämitoiltaan ehkä 8 x 8 eli noin 64 neliötä. Kalustukseen kuului iso tammipuinen tiski, pari puumittaa, 10 kg punnusvaaka ja pari helmitaulua. Myymälähuone oli täynnä tavaraa lattiasta kattoon. Seinän takana sijaitsi ns. käteisvarasto, missä kaikki myyntiartikkelit olivat sekaisin mutta hyvässä sovussa keskenään.

Pihapiiri oli laaja, lähes hehtaarin suuruinen. Se käsitti kaupan varaston eli makaasiinin, ison saunan - kylpijötä oli joskus jopa 15 henkeä, ja erillisen etumiehen talon, missä työmiesten etumies ja pehtoori Simo Petäjä asusti. Maantie jakoi pihapiirin kahtia siten, että tien eteläpuolella sijaitsi suuren suuri kivenavetta, missä oli parhaimmillaan 50 lypsävää. Navetan pohjoispäädyssä oli karjakon huone ja kyökki. Siellä oli kaksi 150 litran vetoista muuripataa, joissa maito- ja muut astiat pestiin. Karjanhoito ja siihen liittyvät tehtävät vaativat neljä tilapäistä työntekijää, sillä lehmät oli lypsettävä käsin.

Vieraan ja ohikulkijan silmä viivähti melkoisen tovin Kermisen hyvinhoidetussa puutarhassa, minkä oli suunnitellut ja paperille pannut venäläinen puutarha-arkkitehti joskus 1800-luvun puolivälissä. Puutarhaa halkoivat parin metrin levyiset sorapäällysteiset käytävät. Puut olivat pääasiallisesti ulkolaisia lajikkeita kuten tammea, pyökkiä, pihta- ja omorica-kuusia, lemmuksia yms. Käytävien reunuksia koristelivat eriväriset ja -lajiset kukkaistutukset, joten ihailtavaa oli.

Maanviljelyksen Kerminen hoiti kelpo työväen ja hevosten kanssa yhteistyössä. Suuren karjan lanta ajettiin pitkin vuotta viljelysalueille ja kesannoille. Jotta lannoitus olisi ollut riittävää viljan kasvulle, ajatti Ukko mutaa pitkin talvea viljelyslohkojen pantioihin ja sekoitutti sitä sopivassa suhteessa karjanlantaan, jolloin kasvu oli taattua.

Karjalle riitti rehu läpi vuoden oman maan kasvusta. Kaura ja ohra jauhatettiin karjalle sopivassa suhteessa sekoitettuna, jolla Kermisen mukaan taattiin lypsykarjan annin riittävyys ja rasvapitoisuus.

Kaupankäynti ja maanviljelys jatkui täydellä teholla aina Juho Kermisen kuolemaan saakka. Juho ja Liisa Kermisen avioliitosta syntyi neljä poikaa eli Kalle, Väinö, Ville ja Veikko sekä kolme tytärtä eli Josefiina, Hilja ja Siiri, jotka kaikki lienevät jo kuolleet.

Jo Ukon eläessä jatkoivat Kalle ja Väinö kaupankäyntiä eri puolilla pitäjää. Kalle Raasulissa ja Väinö kirkolla. Ville ja Veikko yrittivät puolestaan jatkaa Orjansaaressa, mutta eivät jaksaneet astua isänsä jalanjäljissä.

Ukko Kermisen kuoltua 1920-luvun alussa jatkoivat siis pojat kauppiaan ammatia omissa sijoituskohteissaan, kunnes toiminta tuli kannattamattomaksi. Kun Raudun Osuuskauppa perusti myymälän Orjansaareen, Väinö ja Juho Jantusen taloon Kermisen naapuriksi, kiristyi hintakilpailu niin, että Ville ja Väinö Kermisen oli lopetettava keväällä 1926.

Kaupan ja varaston ja muun kaupallisen irtaimen markkinoivat isännät vapaaehtoisella huutokaupalla, mutta maaomaisuus rakennuksineen meni kiinnityksen haltijan toimeksiannosta pakkohuutokauppaan.

Kermisen tilat ja kauppakartanon huusi suurin velkoja Hypoteekkiyhdistys. Saadessaan tilat kokonaisuudessaan omistukseensa, alkoi tilojen pirstominen. Hypoteekkiyhdistys myi pelto- ja metsämaat vähäisen omistusajan jälkeen lisämaiksi lähinaapureille. Näin sai Kermisen tiloista lisämaita yli viisi orjansaarelaista taloutta.

Jantusen kirjoituksen mukaan mainitussa konttorissa oli täytetty maakotka, täytettyjä pöllöjä ja haukkoja. Huoneessa oli myös voimakas tupakan ja sikarin haju sekä ummehtunut ilma. Tämä jäi pikkupojan mieleen.

Puutarhan takana oli kanala, jossa oli kanoja 50–100 kappaletta. Ketut verottivat joskus kanalaa.

Kermisellä oli 1900-luvulla myymälä myös Sirkiänsaarella. Kylmäojalla oli mylly, pärehöylä ja myöhemmin Jussi Vaskelaisen omistukseen siirtynyt limonaditehdas.

Kaupankäyntiin vaikutti osaltaan rajan sulkeutuminen ja sitä seurannut lamakausi 1930-luvun alussa. Kukaan sisaruksista ei suostunut myymään mitään omalta kohdaltaan ja niin erimielisyydet johtivat omaisuuden pakkohuutokauppaan.

Esko isoisästään

Ukko Kermisen pojanpoika Esko muistelee noita aikoja seuraavasti:

Ukkini Juho Kerminen kuoli kesällä 1924 ja puolisonsa Liisa o.s. Partanen 1947. Ukkini oli määrätietoinen ja itsepäinen ja piti ohjokset lujasti käsissään vielä sairaana ollessaankin.

Kanttori Kosonen on kertonut seuraavan kaskun: *”Vapaussodan alkuaikoina oli punaisten päällikkö soittanut ukille ja kysynyt missä se on, jolloin hän vastasi, että Helvetissä ja puhelimessa on Perkele!”* Tämä kuvastaa hyvin ukin luonnetta. Mummo oli vastaavasti lämminsydäminen, auttavainen ja huomaavainen kaikkia kohtaan.

Kerttu Ilonen o.s. Pyykkö

Martti Pyykön yrittäjyyttä

On kulunut yli viisi vuosikymmentä siitä, kun jouduimme jättämään kotiseutumme Raudun. Nyt muistellessa siellä eläviä läheisiä ihmisiä tulee mieleen monta värikästä rautulaista, joista kaikista voisi kirjoittaa oman historiansa. Eräs näistä henkilöistä oli isämme Martti Pyykkö. Hän oli syntynyt Kivennavalla, Pyykönmäellä isoon perheeseen. Jo pienenä poikana hän rakenteli patoja ja rattaita läheiseen kotiojaan ja haaveili varmasti jo silloin omasta myllystä.

Mentyään naimisiin hän siirtyi perheeseen Anttolan myllyyn mylläriksi. Saadakseen lisätuloja perheelleen hän rakenteli vapaa-aikanaan suksia. Näitä hän kävi myymässä kannakselaisten tapaan Pietarissa. Anttolasta hän siirtyi Orjansaaren myllyyn mylläriksi.

Saatuaan vaimonsa perintönä tilan Vehmaisista hän siirtyi sinne perheineen. Nyt alkoi oman myllyn rakentaminen. Tätä rakentamista on Mikko Kalmi värikkäästi muistellut Rautulaisten lehdessä. Mylly jouduttiin kuitenkin purkamaan, sillä vesi nousi naapureiden pelloille tulva-aikana aiheuttaen vahinkoa viljelyksille.

Vehmaisista Martti siirtyi Raudun asemalle aikomuksessaan perustaa sinne sahalaitos ja mylly. Paikka oli synkkää metsää. Ympäristössä oli vain Kupiaisen ja pastori Kydön lesken talo sekä inkeriläisten orpolasten koti. Ensin piti raivata metsä, jotta saataisiin tukkilaani. Sitten vasta alkoi sahan rakennusten ja asunnon teko. Liikekumppanikseen Martti kutsui veljensä Juho Pyykön, joka oli hyvä ”kynämies”, luvaten hänelle kolmasosan sahan tuotosta.

Saha käynnistyi vuonna 1923 ja toimi aina talvisotaan asti. Pulavuodet aiheuttivat sen, että vuonna 1932 sahasta tuli osakeyhtiö. Sahan vuosituotanto oli 2000–3000 standarttia. Sahausta kesti syksystä kevääseen, touko-kuuhun. Osan aikaa tehtiin työtä kahtena löysinä. Työväki oli lähiseudun väkeä. Saha työllisti heidät talvikausiksi.

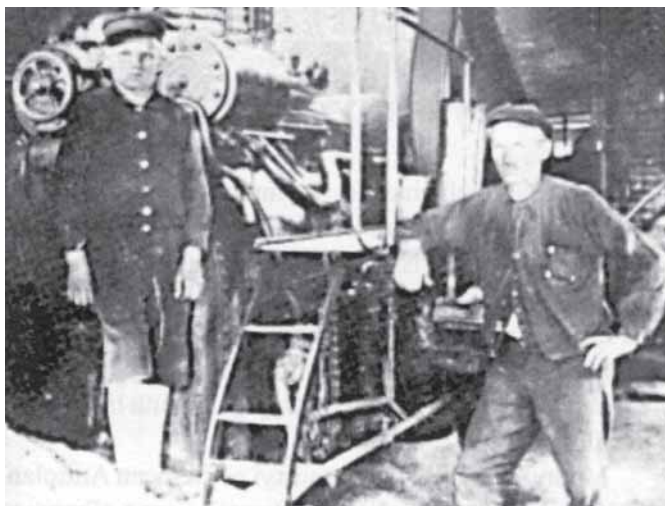
Viipurissa Martti teki sahaussopimukset vientifirmojen kanssa. Sitten hän kierteli ostamassa isänniltä metsää, teki sopimukset ja maksoi käsirahaa. Hankintasopimusten mukaisesti toimittivat isännät puunsa usein itse sahalle. Viimeisinä vuosina käytettiin myös

Pyykön sahan väkeä 1925. Vasemmalta Martti Pyykkö, Tuomas Nahkuri, Juho Kaukonen, Sulo Ihalainen, J. Rönqvist, Antti Lieri, Kähäri, Väinö Sipiläinen, Juho Kilpinen, Jussi Kirjonen, Aino Kirjonen, Toivo Kirves ja Väinö Lattunen.

autokuljetuksia. Valmiin puutavaran lastaus rautatievaunuihin kesti myöhään kesään saakka.

Sahan yhteyteen rakennettiin myös mylly, jota pyöritettiin voimakoneella. Tämä tuli kuitenkin kalliiksi ja tilalle hankittiin höyrykattila. Aikaa myöten myllyn rakentaminen läheiseen Kylmäojan puroon tuli kuitenkin vieläkin edullisemmaksi. Niinpä sahan myllyn tiloista tuli sahanasentajan käytössä oleva huoltohuone.

Juho ja Veikko Kilpinen sahan konehuoneessa 1926.

Tämä Kylmäojan mylly toimi talvisotaan saakka. Viimeisenä myllärinä oli Juho Haukka, joka muisteli vielä vanhana, että Martti oli paras isäntä, mikä hänellä oli koskaan ollut.

Martilla oli erinomainen puusepäntaito. Veikko Kilpinen muisteli, että kun he rakensivat Kylmäojan myllyä, jäi Martti vielä illalla töihin, toisten lähdettyä lepäämään. Kun he tulivat aamulla töihin, oli Martti nikkaroinut mitä hienoimmat myllyn tyytit. Nyt myllystä on jäljellä vain padon betonirakennelmia ja Kylmäojakin on muuttunut tosi pieneksi puroksi.

Puutavaraa sahalle hankittiin myös ostamalla maatiloja. Niistä hakattiin metsät ja pellot myytiin. Yksi tällainen tila sijaitsi Kuusenkannassa. Aluksi kun ei ollut vielä paljon peltoja, ostettiin Kylmäojan niityt. Ne sijaitsivat Kuolemanlaaksossa, venäläisten hautojen vieressä. Muut ihmiset vierastivat niitä, sillä kerrottiin siellä suorastaan kummittelevan. Myöhempinä aikoina näitä niittyjä ei olisi enää tarvittu, sillä peltoa oli raivattu lisää. Heinää tehtiin kuitenkin aina talvisotaan asti, eivätkä kummitukset koskaan häirinneet.

Puutavaran hankinnan värikästä historiaa on myös tapaus, kun Martti osti Viipurista ison metsäpalstan pohjoisesta, Hyrynsalmelta. Metsää lähdettiin tarkastamaan pikkuautolla mukana Martti, poikansa Olavi ja metsämies Luukkonen. Matka oli pitkä ja tiet huonot. Autoa piti työntää ylämäet. Metsän todettiin olevan nollarajan yläpuolella eikä ollut mitään mahdollisuuksia kuljettaa puutavaraa etelään. Niinpä Martti myi metsän edelleen saaden sievoisen voiton. Ostettiin uusi auto ja rahaa jäi vielä liiketoi- miinkin.

Puutavaran sahausesta jäi tähteeksi paljon rimoja, jotka eivät menneet kaupaksi. Martti keksi kootattaa rimat sahan laanille hiilimiiluksi. Miilun poltosta saatiin hiiltä, jota mm. kyläsepät käyttivät. Veikko Kilpinen muistelee, että kun seulottiin poltettua hiiltä, oli se niin nokista hommaa, että neekerikin oli vielä valkea siihen verrattuna.

Kun sahausta ei ollut kesällä, niin raivattiin peltoa ja rakennettiin taloja. Sahan yhteyteen rakennettiin kaksi taloa. Lisäksi vuonna 1928 talo, jossa toimi kauppa ja kahvila. Nämä eivät nähtävästi menestyneet hyvin, sillä jo vuonna 1932 Juho Pyykön mentyä naimisiin sai hän tämän talon asuttavakseen. Myös Raudun kirkolle perusti Martti ”Karhu” kahvilan. Hän toi Viipurista nätin tytön tarjoilemaan ja kahvila menestyi hyvin.

Erilaiset sivuelinkeinot olivat tuohon aikaan tärkeitä. Tällainen oli myös kaninhoito. Naisilla oli kovaa muotia kaninturkit, joten perehdyttiin myös kaninhoitoon. Rahasta oli aina puute, joten ideoita piti synnyttää.

Kaksikymmentäluvun lopulla hankittiin ammattineuvoja istuttamaan iso omenapuutarha. Se tuotti jo hyvän sadon ennen sotia. Olavi muisteli saaneensa hyvät rahat, kun lastasi auton täyteen omenoita ja vei ne Viipuriin vihannestukkuun. Puutarhassa oli myös päärynä- ja luumupuuta. Mehiläisen hoito oli myös tärkeää. Lähipeltoon kylvettiin tattaria, ja mm. sieltä hakivat mehiläiset hunajatarpeita. Hunajaa tuli runsaasti. Linkoamisen aikana olivat mehiläiset kiukkuisia, joten sai juosta karkuun aina henkensä edestä.

Kodiksi itselleen Martti osti 1925 edellämämainitun inkeriläisten lasten orpokodin. Talossa oli tilaa ja siellä majailikin useita erilaisia kulkijoita. Oli tiemestareita ja upseereita vaimoineen manöveerien aikaan. Omaa perhettä Martilla oli vaimo Hetti sekä poika Olavi ja tyttäret Saima ja Kerttu. Lisäksi oli palvelustyttö sekä Olli ja Simo, jotka hoitivat lähinnä maanviljelystä. Elämä oli vilkasta. Myös sahan konttori oli viimeaikoina talossa.

Ihmiselle on tärkeää työ, mutta se on vain osa elämää. Vaikka oli paljon huolta ja murhetta, osattiin myös iloita. Martti oli viimeistä solua myöten yrittäjä ja liikemies. Toivo Vaskelainen muistelee: *”Martti oli peräänantamaton yrittäjä. Vaikeana pulaaikana 1920–30-luvulla hän järjesti työtä hyvin monelle perheelle. Vastoinkäymisiäkin oli paljon. Myllyn pato murtui ja vesi vei maantiesillan mennessään. Tällaisten vastoinkäymistenkään aikana Martti ei lannistunut, vaan lauleskeli, että haravasta katkesi pii, katkesi toinenkii.”* Martin valoisa, seurallinen luonne keräsi ympärilleen paljon ystäviä. Naapurissa käyntiin ja ystävistä pidettiin huolta. Sitä todistaa Adam Myyrän perhe, joka kulki Martin perheen mukana koko evakkoajan. Se seurasi lisäksi Luopioisiin, josta Martti osti sotien välillä myllyn ja sahan. Sieltä lähdettiin taas uudelleen onnellisina Rautuun.

Martti oli myös musikaalinen. Hän soitti hyvin viulua ja jonkin verran pianoa. Loppuaikoina hänellä oli myös urkuharmooni.

Martti oli aina energinen. Kun taas palattiin takaisin Rautuun, ehdittiin sinne rakentaa mylly entisen palaneen tilalle. Lisäksi rakennettiin sirkkelisaha ja pärehöylälaite. Nyt tuli mylläriksi ja sahuriksi entinen sahalainen Alekka Pekkanen. Pekkaset olivat entisiä naapureita, joten koko perhe oli tervetullut lisää hävitettyyn Rautuun. Rakentaminen oli alkanut jälleen, talo saatiin valmiiksi, puutarha kuntoon. Ehdittiin asua kaksi viikkoa uudessa talossa, johon kaikki rakennusaineet oli suurella vaivalla hankittu, kaakelit voilla vaihdettu - ja lähtö tuli jälleen.

Nyt kun käydään entisellä rakkaalla kotiseudulla, on murheellista todeta sen täydellinen alennustila. Voi vain toivoa, että uudet sukupolvet, joissa virtaa sama veri kuin meissä, pystyisivät nostamaan tämän rakkaan seudun uuteen kukoistukseensa.

Husun veljesten toimintaa

Paavo Teponpoika Husun s. 1844 ja vaimonsa Katrin o.s. Kirjonen s. 1856 lapset Juho s. 1877, Anni s. 1885, Katri s. 1880, isäni Simo s. 1885, Paavo s. 1888 ja Matti s. 1890 viettivät lapsuutensa ja nuoruutensa Inkerissä Lempaalan

pitäjän Riivalinmäen kylässä. Suku on Venäjällä 1861 lakkautetun maaorjuuden jälkeen siirtynyt Suomen puolelta parempien elinmahdollisuuksien toivossa silloin lähes kokonaan autoituneeseen Riivalinmäen kylään. Laajan Venäjänmaan pääkaupungin Pietarin läheisyydessä sekä silloisen hallinnon harjoittama asutustoiminta - tulokkaille annettu maatalousmaa ja määrävuosiksi myönnetty verovapaus - olivat maaorjuuden lakkauttamiseen liittyvää uutta maatalouspolitiikkaa.

Edellisistä seikoista johtuen toimenpiteet ja silloisen pääkaupungin suuri ostovoima ja työmahdollisuudet tarjosivat itse kaupungissa ja sen ympäristössä asuvalle laajalle suomalaissyntyperäiselle väestölle suhteellisen hyvät toimeentulomahdollisuudet. Lisäksi erityisesti virkamieskunnan ja kauppiaiden keskuudessa pidettiin suomalaisia yleisesti ahkerina, rehellisinä ja taitavina työntekijöinä, joten työn saannissa ei yleensä esiintynyt vaikeuksia.

Helmikuussa 1917 tapahtuneen keisarillisen hallinnon kumoamisen katsottiin aluksi suomalaisväestön keskuudessa edelleen vähentävän kantaväestön suomalaisiin kohdistamaa syrjintää. Vasta saman vuoden lokakuun tapahtumat merkitsivät Inkerin suomalaiselle väestönosalle ennennäkemättömän kärsimystien alkua. Uusi kommunistinen järjestelmä ja Suomessa 1918 riehunut kansalaissota katkaisivat Inkerissä jatkuneen sekä henkisen että aineellisen kehityksen. Erityisesti punaisten kärsittyä tappion Suomessa, siirtyi suuri määrä suomalaisia kommunisteja ja heidän johtajiaan perheineen Pietarin hallintoalueelle. Tällöin kommunistisen aatteen omanneet ja heidän johtajansa saivat erinomaisen tilaisuuden yhdessä venäläisten aatetoveriensä kanssa aatteidensa toteuttamiseen käytännössä vauraan kulakeiksi leimatun Inkerin maaseutuväestön tuhoamisessa. Yleisesti näissä piireissä tappio Suomessa koettiin vain väliaikaiseksi ja että uusia oppeja päästään vielä soveltamaan Suomessakin.

Punaisten harjoittama terrori, laajat syyttömien vangitsemiset, omaisuuksien riistot ja nuorten miesten pakko-otot puna-armeijaan aiheuttivat Inkerin nuorten miesten pakenemista Suomeen ja ympäröiviin metsiin huolella valmisteltuihin ja naamioituihin maakuoppiin. Perheiden lapset ja naisväki toimittivat sinne ruokatarvikkeita oman henkensä uhalla. Iltojen pimennyttyä syksyllä 1918 tulivat laajempien perhekuntien pakenemiset mahdolliseksi tuttuja metsäpolkuja pitkin Suomen puolelle.

Myös Husun veljesten perheet siirtyivät eräänä syysyönä lapsia selässä kantaen yli rajan. Lempaalaan avioituneet sisaret ja heidän perheensä eivät raaskineet jättää kotejaan ja jäivät kotiseuduilleen. Paon ilmitulon pelossa ei mitään kotieläimiä voitu ottaa mukaan. Saatuaan ylimääräisen ruokinta-annoksen kaikki eläimet jätettiin talliin ja navettaan.

Ensimmäinen majapaikka seuraavana päivänä oli Raudussa Vehmaisten kylässä oleva Tuomas Loposen talo, jonka väki oli yksi perheen tuttu maidontoimittaja Raudusta. Maidot toimitettiin sitten veljesten välittämänä kermana edelleen Pietarin ravintoloihin. Ottaen huomioon yli 20 henkilöä käsittävän suurperheen oli pakko etsiä nopeasti väljempää asuintiloja. Raudun kunnan suosiollisella avustuksella heille luovutettiin kunnan omistuksessa oleva Potkelan hovi viljelysmaineen vuokralle toistaiseksi.

Vaikka olot vielä silloin olivat sekavat, heräsi Inkerin miesten keskuudessa voimakas ajatus oman kotiseudun vapauttamisesta punaisesta terrorista. Vapaustaistelu liittyi osana valkoisten venäläisjoukkojen kommunisteja vastaan käymää taistelua Pietarin valloittamiseksi.

Länsi-Inkerissä käytiin myös omaa vapaustaistelua vuosina 1919–1921 virolaisten vapaaehtoisten avustamana. Pohjois-Inkerin miehistä koottiin noin 1500 miestä käsittävä vapaaehtoisrykmentti, jonka sotilaalliseen johtoon saatiin Suomen vapaustaisteluissa kokemusta saaneita upseereita. Näiden joukkojen kokoamisessa ja järjestelyissä olivat kaikki veljekset tehokkaasti mukana rykmentin kokoamisesta aina sen hajottamiseen saakka.

Isäni Simo toimi myös tarmokkaasti Inkerin pakolaisväestön asioiden järjestelyissä. Heinäkuussa 1919 pidettiin Raudussa yli 1000 nousevan pakolaisjoukon kokous, jossa valittiin 6-jäseninen hoitokunta. Hoitokunnan tehtäväksi annettiin vapaustaisteluun liittyvät asiat, avun tarpeessa olevien perheiden avustamisen järjestelyt ja yhteydenpidot suomalaisiin hallintoviranomaisiin.

Vuosina 1919–1920 tehtiin vapaaehtoisrykmentin toimesta kaksi kotiseudun vapauttamisretkeä, jotka ulottuivat noin 25 kilometrin päähän Pietarin kaupungista. Vastustajan suuresta ylivoimasta johtuen joutui joukko-osasto kuitenkin perääntymään pitäen rajalla olevaa Kirjansalon kylää hallussaan aina rykmentin hajoittamiseen saakka. Sotilaallisen johdon vastuun näistä operaatioista kantoivat eversti Elfgrén, kapteeni

Inkerin Erikoispataljoonan upseereita Suomenmäen koululla 1920. Istumassa vasemmalta luutnantti Hinkka, kapteeni Tirranen, eversti Elfgrén, vänrikki Eonsuu ja luutnantti Kuusela.

Rihtniemi ja kapteeni Sihvo. Matti Husu toimi komentajan autonkuljettajana saatuaan silloin vielä harvinaisen autonkuljettajakoulutuksen asevelvollisena Pietarin autopataljoonassa. Näissä ylivoimaa vastaan käydyissä taisteluissa kaatui muutamia kymmeniä, haavoittuneiden noustessa noin sataan. Ne vastoinkäymiset ja vaikeudet, joita Inkerin pakolaiset olivat Suomen puolella joutuneet kohtaamaan, loivat suopeaa maaperää silloisen

Leninin hallituksen houkutuksille vapaasta kotiseudulle palaamisesta. Näiden paluumuuttajien yhteydenpito viranomaisiin ja paluiden järjestely antoi toimikunnalle lisäksi runsaasti uusia tehtäviä. Tuhannet inkeriläiset joutuivat kuitenkin palattuaan toteamaan houkutusten valheellisuuden. Paluupäätöksiä jouduttiin sitten vankiloissa ja karkotettuina työleireille katkerasti katumaan.

Husun veljesten ostettua Potkelan hovin naapurista Raudunkylältä Rauhalan ja Harjulan tilat, joiden kokonaispinta-alat olivat noin 200 hehtaaria, pääsi elämä jälleen vähitellen normaaliin uomaansa. Vuonna 1927 veljesten vuokrattua valtioneuvos Fockilta Sumpulan savotan ja sahan, käynnistyi yksiraamisella sahalla sahaustoiminta puutavaran välitystoiminnan lisäksi. Sahaustoiminnan käynnistyttyä siirtyi Matti Husun perhe 1928 myös asumaan Sumpulaan. Veljekset hankkivat yhdessä maatilan vanhimman veljen Juhon perheelle Vepsan kylästä, jonka jälkeen hän keskittyi perheineen yksinomaan maanviljelyksen harjoittamiseen. Työnjako toisten veljesten kesken oli rajattu kunkin luonteenpiirrettä ja kiinnostusta vastaavaksi. Simo toimi yrityksen johtajana ja kehittäjänä kantaen yksin toimintojen taloudellisen vastuun. Paavolle kuului maanviljelykseen liittyvien asioiden lisäksi puutavaran hakkuisiin ja sahan työnjohtoon liittyvät tehtävät. Veljeksistä nuorin, Matti, oli itseoppinut tekniikan taitaja, jolle mitkään teknilliset ratkaisut eivät olleet ylivoimaisia. Hänen tehtävänään oli sahan toiminnallinen johto.

Vuonna 1929 alkanut pulakausi oli koitua kohtalokkaaksi myös veljesten pääosin velkapääomalla toimivalle yritykselle. Sitkeällä ja rehellisellä yrittämisellä pystyivät he kaikesta huolimatta läpäisemään koko maailmantaloutta silloin ravisuttaneen pulakauden ilman suurempia kolhuja.

Lienee harvinaista, että näinkin monen veljeksien toiminta yhteisen kukkaron varassa onnistuu ilman ristiriitoja. Lapsuudestani ei ole jäänyt ainoatakaan mielikuvaa veljesten välisistä riidoista, joskin perheiden naisväen kesken jouduttiin joskus käymään veljesten avulla rauhanneuvotteluja. Sitävastoin meidän veljesten lasten välillä olivat leikit ja rajutkin yhteenotot jokapäiväisiä.

Sumpulan sahan lautatarhaa.

Sumpulan sahalta 1930-luvulla. Henkilöstöstä mainittakoon seisomassa oikealta "Iyysi" päällä Simo Husu, jonka takana Paavo Husu. Takarivissä oikealla "henkselimiehen" jälkeen autonkuljettaja Jussi Kähäri ja kolmas mies lippalakki päässä on Toivo Korkka. Edessä oikealta Matti Husu ja paitasillaan teräasentaja Bradtell.

Vuonna 1931 alkanut talouselämän tervehtyminen antoi tilaisuuden myös Sumpulan sahan koneiston uudistamiselle. Samalla käynnistettiin myös poltettujen savitiilien tuotanto, jolloin sahauksen yhteydessä muodostuneet jätteet voitiin saada hyötykäyttöön.

Sumpulan sahan tuotanto meni pääasiassa vientitoimituksiin. Sahalta laudat ja lankut kuljetettiin hevosilla sahan yläpuolella olevalle kuivatusalueelle, jossa ne taapeleissa saivat kuivua yli kesän. Syksyllä valmis puutavara kuljetettiin autoilla Raudun asemalla ja rautateitse edelleen Uuraan satamaan laivausta varten. Tiilitehtaat tuotanto jäi puolestaan Raudun ja naapuripitäjien rakennustoiminnan käyttöön.

Savotan yhteydessä toimi myös vesivoimaa käyttävä mylly, joka suoritti viljan jauhatusta lähialueiden tarpeisiin. Myllyn noin 4–5 metrin vesiputouksen yhteydessä ollut vesigeneraattori antoi sekä sahalle että sahan yhteydessä oleville asuinrakennuksille valaistuksessa tarvittavan sähköenergian. Vieras työvoima oli 1935 oman työvoiman lisäksi 50–70 henkeä ja 1939 se oli 80–90 henkeä.

Vuonna 1935–1936 tehtiin Rauhalan tilan päärakennuksessa perusparannustöitä ja samalla uusi navettarakennus. Nämä rakennustyöt antoivat sysäyksen myös rakennusurakoinnille. Raudun kunnan järjestämissä urakkakilpailuissa jäivät sittemmin sekä Aseman seudun että Suvenmäen uusien kansakoulujen urakoiden toteuttaminen veljesten suoritettaviksi. Suvenmäen koulukin ennätti juuri syksyllä 1939 valmistua ja sitä käytettiin jatkosodan aikana sotilassairaalana.

Vuonna 1937 käynnistyivät suunnitelman uuden vehnä- ym. myllyhankkeen toteuttamiseksi Raudun kirkonkylälle. Tämä edellytti myös sähköverkoston hankintaa Rautuun. Käydyissä neuvotteluissa tehtiinkin veljesten ja kunnan kesken alustava sopimus sähköverkoston rakentamisesta. Välittömästi sopimuksen jälkeen käynnistyivät myllyn rakennustyöt ja koneiston hankinta Ruotsista. Kuitenkin jostain syystä sähköverkoston hankinnan katsottiin aiheuttavan veronmaksajille liian suuren riskin ja kunta ilmoitti vetäytyvänsä hankkeesta.

Koska koko hankkeen perumiselle ei ollut enää mahdollisuuksia ilman merkittäviä taloudellisia tappioita, päätettiin verkoston rakennushanke toteuttaa Pohjoismaiden Sähkö Oy:n ja Veljekset Husun perustaman yhteisen yrityksen toimesta. Rautatiehallituksen ja Raudun Sähkö Oy:n välillä tehtiin 1938 sopimus, jonka mukaan korkeajännitelinja voitiin rakentaa rautatielinjalle Petäjärven asemalta Raudun asemalle ja korvaukseksi sähköyhtiö sitoutui antamaan korvauksetta sähköenergian Raudun asemalle.

Sähkötyöt käynnistyivät välittömästi Pohjoismaiden Sähkö Oy:n johdolla ja verkosto valmistui kesällä 1939. Raudun kunnanhallituksen taholta tehtiin kevättalvella 1939 esitys Raudun Sähkö Oy:n siirtämisestä kunnan omistukseen. Käydyt neuvottelut kunnan, Pohjoismaiden Sähkö Oy:n ja Veljekset Husun välillä johtivat sopimukseen ja yhtiö siirtyi keväällä 1939 kunnan omistukseen.

Myllyn koneistuksen asennustyöt saatiin päätökseen syksyllä 1939. Sodan uhan käytyä ilmeiseksi mietittiin arvokkaan uuden koneistuksen purkamista ja siirtämistä turvallisemmalle alueelle. Karjalan armeijan johdon taholta tehtiin kuitenkin esitys myllyn käynnistämiseksi mahdollisimman pikaisesti armeijan käyttöön. Marraskuussa 1939 käynnistettiin jauhatus armeijan tarpeisiin ja sodan alettua 30.11.1939 koko rakennus arvokkaine koneistoinen sytytettiin armeijan toimesta palamaan.

Veljeksistä vain Matti Husu palasi jatkosodan aikaan Rauhalan tilalle toisten jätettyä lopullisesti Raudun talvisodan alettua.

Jokainen sukupolvi jättää oman testamenttinsa seuraavalle polvelle. Isäni usein lausumat mietelauseet: *”Eihän sil mittää maha, jos markkaa hankkiis kaks männöö”* ja *”Vaik kaik männööt kuha konstit jäävät”* ovat olleet minulle isäni mieliinpainuvien testamentti.

On täysin käsittämätöntä, että päivääkään kouluja käymättä, ilman kirjanpitäjiä ja kirjallisia avustajia, sitkeällä yrittämisellä ja valoisalla elämän asenteella, isäni pystyi voittamaan kaikki vastoinkäymiset ja hallitsemaan asiakokonaisuudet.